

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Provinciæ Paraquariæ Societatis Jesv

Techo, Nicolas

Leodii, MDCLXXIII.

Liber Nonus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38528

HISTORIÆ
PROVINCIAE PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER NONUS.

Ubi initium Anni millesimi sexcentissimi vigesimi - noni Franciscus Vasquius Truxilius Provinciae regimen accepit, quo incertore Apostolicæ expeditiones ubique feliciter continuatæ sunt. Cordubâ ipsimet Theologiæ magistri, Sabbathinis diebus, ad Indorum suburbanos vicos, æquali laborum ac animarum collectâ messe, sæpius excurrerant; unde summo manè diebus Lunæ ad scholas suas redibant, his excursuunculis majorum expeditionum desideria mitigantes.

Alii ex instituto missionibus destinati solito more & emolumento ad remota loca ivere. Esterensis Collegii excursiones, quinque fermè mensium spatio, littora fluminum Salsi & Dulcis excutientes, septem Indorum millia Exhomologesi à multis nunquam aliàs usurpatâ expiavere; multos baptizavere, superstitiones consuetudines abolevere, Idola cremavere, Tonocotibus, Diaguitis, Sanovironibus ad se adventantibus per interpretes nostra mysteria explicavere. Reperti, qui confessionis ergo è locis duodecimo lapide remotis ad Socios accurrerent. Indâ mulier meditantis Christi laboribus clarissima, quoties domo exiret, reclusas suas inobseratas suo Crucifixo commendare solitabat, optimo successu, & nunquam fallente tali custode. In Saltensi urbe tractuque grassata pestis multis Hispanorum & Indorum corporibus se pavit: Sociis nostris, animas utrorumque ut ex unguibus dæmonum eriperent, domi forisque invigilantibus. Aliquot Esterenses Indæ, ne lascivis juvenibus illicitum essent, deformitatem corporum ab Deo ferventibus precibus postulavere. Rioçæ peste etiam vastante notabilis fuit Hispani hominis malis artibus ditescens, & luxuriæ cæno perpetuò se volutantis, exitus; qui in periculoso morbo cum absolvi à peccatis, pellice domi ad pulvinar suum retentâ, vellet, nec id ab Sociis nostris impetraret, alium Religiosum evocavit; à quo illegitimè absolutus Viaticum postulavit, quo accepto, audiri cœpere ex ejus ventte voces porcorum adeò horrendè grunientium, ut nemo dubitaret margaritas ante porcum projectas fuisse. In portu Boni-aëris lascivus homo in ipso Veneris actu deliquium animi passus, per quindecim dies ardenti febris exarsit; à qua liber ad vomitum rediens, in ipsa turpitudine repentino fato scædam animam exhalavit. In Sanctæ Fidei civitate Socii, domi forisque, Æthiopibus, Indis atque Hispanis, utilitatem non contemnendam atulere. Uno ad Indos transfugas, in Insula contra Dominos suos violenter se tutantes, non sine fructu excurrere etiam auso. Indus homo Christiano ritu ab viginti annis bonâ fide Matrimonio copulatus ita abhorrebat ab Sacris, ut toto eo tempore induci non potuerit ad templi ingressum: examinatâ horrore causâ, repertum est eum non fuisse baptizatum, sed olim ab Hispano homine nomen Christianum sine initiali Sacramento accepisse: eo baptizato horror evanuit.

IN Chaquensi Provincia Gaspar Osorius majori laborum Apostolicorum famâ, quàm proventu, perseverabat; quippe toto sesquianno, præter pauculos infantes, duodecim solummodò adultos Christo adscripsit; cæteris in immensâ regione ob metum servitutis & indolis ferociam à Fide aversis. Ex Tobarum oppido ad Ethnicorum terras delatus, magno omnium plausu exceptus quidem est; sed temporis progressu, cum gentis primores animadverterent, eo præsentem, ebrietati & a vitis

CAPUT
I.

In Tucumania & Boniæris regionibus gesta narratur.

1629.

Magistri Cordubenses excurrunt.

Et Esterensis Socii.

Pæna indignè Eucharistiam recipienti.

Et lascivus hominis.

CAPUT
II.

De expeditione Gasparis Osorii ad Chaquenses.

Osorius bene ab Tobis excipitur.

vitiis vacari non posse, de eo expellendo agitavere. Accessit huic malo interiorum populorum perversitas, arma idèo minitantium, quòd Christianus Sacerdos sese tam ex propinquo ostenderet. Utroque periculo Divinà ope evitato, aliud supervenit ex oborta tempestate adèd fœda, ut Olorius grandine sub tentorio panè obrutus, omninò cœcutierit. Remedium fuit ipso malo acerbius: nam Indi ex ejus oculis per totum fermè diem enatas squamas intolerabili dolore dempsere. Quibus demptis usum quidem visus recepit, sed curationis ergò ad Hispanorum castrum redire debuit. Interjecto tempore ad eòdem Ethnicos iterum non sine spe perrexit: sed oborto bello expeditio hæc in aliud tempus dilata est.

CAPUT
III.

Alfonfus
Aragona
& Didacus
Vassaurus
moriuntur.

Vassaurus
moriens ab
demonè ve-
natur.

Alfonse Ara-
gona patria.

Sanctitas.

Humilitas.

Virginitas.

De ejus vir-
tutibus Ni-
colai Duran-
di judicium.

ANNO incunte in Assumptionis urbe è vivis sublatus est Didacus Vassaurus, Riocæ in Hispania natus, antè & post initam Societatem piis exercitiis additissimus: hoc nomine mihi præ cæteris commendandus, quòd per quindecim annos Sociis in Parana & Urvaicæ oppidis degentibus, materno planè affectu ex rebus Collegii succurreret: peste affectis assiduus ministravit: Socios in Assumptionis urbe commorantes infatigabili labore sustentavit: omnes boni Coadjutoris partes impleverit. Moriens intento in præsentem demonem digito ita exhorruit, ut defectissimis licet viribus, se tanquam viperam, adstante & horrente Josepho Oregio, in lectulo contorqueret. Horrore depulso cum his verbis, *In Domino confido*, placidissimè expiravit. Mense Junio fatis etiam concessit Alfonso Aragona Neapolitanus, qui inter conficienda tyrociniæ Religiosi & studiorum stadja, eam collegit Sanctitatis famam, ut palam Beato Aloisio Gonzagæ ob morum similitudinem, authore Alegambe, conferretur. Per Collegium Neapolitanum sermo increbuerat Vincentium Carafam, postea Generalem, & Alfonso Aragonam pari gradu ascendere ad culmen perfectionis. Quamvis Neapoli linguam Hebraicam publicè professus fuisset, non renuit tamen pauculis pueris Assumptionis in urbe Latinæ linguæ rudimenta biennio integro tradere. Ad Urvaicenles Indos Christo domandos translatus, in novo Conceptionis oppido septem fermè annis incredibili laborum tolerantia perduravit; donec Sancti Nicolai colonia fundandæ regendæque præficeretur. Biennio ibi posito, multis Barbaris ad Fidem convertis, ex ulcere in ore nato tabescens, ad Assumptionis urbem curationis ergò delatus, magno omnium dolore Anno ætatis quadagesimo-quarto ad Cælos, uti speramus, meliore sui parte, Virginitatis palmâ decorus, evolavit. Post ejus mortem litteræ Mutii Vitellesci apertæ sunt, quibus Assumptionis Collegii Rector designabatur. Defuncto Paraquariæ Proepiscopus, uterque Magistratus, Prætor, & cives parentârunt. Ne singulas viri virtutes appellem, omnes in eo fuere adèd singulares, ut Nicolaus Durandus Paraquariæ & Peruvia Provincialis, cuius rei asserendæ par, post peragratam Italiam, Hispaniam, & Australem Americam panè totam, in publico conventu asseruerit, nullum hæctenus Religiosum hominem se cognovisse, in quo majora clucerent eximia virtutis specimina, quàm in Alfonso Aragona. Erga MARIAM Virginem & ejus Filium amorem tenerrimum, continuato cum iis per multas horas singulis diebus colloquio, fovebat. Erga Indos profusissimæ erat liberalitatis. Tam periculorum Apostolicorum amatorem, quando non aderant, quàm, quando aderant, contemptorem se præbebat. Ne latum quidem unguem ab Martyrii gloria, uti demonstratum est, abfuit. Rochi Gonzalvii necem præfuisse non levis conjectura est; nam paulò antequàm cum Alfonso Rodericio mactaretur, utrumque hospitem in Sancti Nicolai oppido religiosâ cenâ excipiens, in triclinio supra amborum capita hæc verba digitalibus litteris inscribi curavit: *Beati, qui ad cenam Agni vocati sunt*. Multa scripsit utilia his, qui Guaranam nationem excolunt. In eadem urbe statua Virginis incomparabilis formæ, eminentis in Hispania sculptoris opus, in Sacelli nostri domestici solio magnâ pompâ & totius urbis concursu collocata, hoc anno cepit clientum suorum & Sodalium patrocinio clarescere.

ROCHO Gonfalvio cruentâ morte sublato, Paranensibus & Urvaicensibus Sociis, Petrus Romerus, eandem aliquando palmam adepturus, cuius oneri par, suffectus est. Urvaicensis verò Provincia recenti tumultu concussa, & sanguine calens, in motu adhuc erat; torquebatque multorum animos superstes Niezuuius, & timebatur, ne, redintegratis alibi viribus iram reaccenderet, eò periculosius, quò recens victoria confidentiores Neophytos redderet. Igitur Ibiticani Neophyti, convocatis undique auxiliariis copiis, classem centum cymbaram adornant, eoque provehunt adverso Urvaicâ, ubi Niezuuius res novas moliri putabatur. Circum omnia littora investigata, & per audacissimos quosque sylvæ excussa, donec inquietum animal plus centum leucis fugisse compertum est. Reditum meditantibus exploratores nunciant, in nemore procul abs se viros seniculos duos decrepitâ prorsus ætatis, morti jam proximos; ad eos tamen ob hostium suspicionem sine periculo penetrari non posse. Didacus Alfarus, qui classi aderat; nihil, inquit, in causa Dei pericula moror. Quo dicto, exscensione factâ, per nemorum spissitudinem, accepto viæ duce, iter capessit; repertos senes raptim instruit; instructos ritu Catholico abluit, & abluti in Cœlum, ut spes est, transportati sunt. Sic non frustra bellum tentatum fuit: nam Niezuuius longè fugiens Urvaicam utcumque metu liberavit, & dæmon bino vulnere accepto debilitatus est, ostenditque Deus aliò vergere sua & mortalium consilia, dum tanto apparatu è dæmonum servitute seniculos hos eripit.

ETIAM in Iguafuana regione aliquid turbatum est. Omnibus Sanctæ Mariæ Majoris oppidanis Ethnicis hæc tempestate indictum fuerat, ut unâ ex pellicibus in uxorem assumptâ, cæteras domo pellerent, si Catechumenorum albo inscribi vellent. Plerique, quibus cœlitus major indita virtus, dictis parvère. Cæteri, verentes ne ad id vi adigerentur, fugâ elapsi, adverso fluvio, & deinde per spissa nemora fugientes, in semoris locis semente facta pagum avito more construxere, legi Christianæ nuncium remittentes. Vulgatâ fugâ, Claudius Ruierius, fidelissimos in speciem Neophytos ad transfugas mittit, nunciaturos nulli fugam fore dedecori, si citò redirent. Sed nuncii imaginariâ libertate allecti, mutatâ repente voluntate, ipsimet, ad quos mittebantur, perniciosiores fuere: nam transfugis, ut in perfidia remanerent, & reliquis, ut oppidum desererent, authores se fore clam profitebantur: timebaturque ne malo exemplo alios Neophytos allicerent, totumque Paranam quasi tempestate turbarent. Habito super ea re Sociorum consulto, & Numine per Sacrificia conciliato, Claudius Ruierius & Vincentius Badia, ne pars sincera per dilationem traheretur, acceleratione usi, difficillimo itinere cum fida Neophytorum manu eò perrexere: cumque ad utrorumque transfugarum locum eo tempore pervenissent, quo viri omnes venatum lignatumque ierant; Casiquiorum, quos secum ducebant, operâ, domibus injectis ignis, & multitudo imbellis ad oppidum abigi cœpta est. Sub noctem transfugæ ex venatione reduces, conspecto incendio, id quod erat suspicati, uxorum & pignorum suorum desiderio, Sociis se ultrò traditum venère: qui dissimulatione potius, quàm verborum castigatione utendum rati, collaudato redeundi consilio, in dæmonem pleramque culpam retulère, afferentes nihil illo astutius ad pervertendos eorum animos, qui se ab sua tyrannide subtrahere vellent: caverent imposterum malè monentem audire. Oppido restituti ingentem tori Paranz lætitiâ peperère, eò etiam uberiorem, quò ipsi constantiores fuere. Nam non diu post omnes Christum professi, desertis pellicibus, legitimo matrimonio copulati, insignem de dæmone victoriam reportarunt: cujus victoriæ grande additamentum fuit, ex Iguafuanis hoc anno quadringentos & quadraginta quinque baptizasse. Frendeat dæmon, & sciat se minorem Mariâ Majore, & calcandum, ubicumque sedem elegerit Cœlorum Regina.

IN Acaraiënsi Nativitatis Beatæ Virginis oppido etiam victus triumphatusque dæmon fuit: nam præter multos Ethnicos Christo assectos, veneficus ille veterationis pudendâ perdoctus, qui ante aliquot annos Claudiûm Ruierium transfo-

CAPUT

IV.

In Niezuuium movetur.

Felix duorum senium Baptismus.

CAPUT

V.

In Iguafuana colonia turbatur.

Catechumenorum fuga.

Ab fuga retractio.

CAPUT

VI.

De cæteris Paranz rebus.

Insignis ma-
gus conver-
titur.

Quorundam
Barbarorum
apophtheg-
mata.

Corporia
Christi op-
pidanorum
transmigra-
tio.

CAPUT
VII.

Caaroënsis
oppidi re-
stauratio
urgetur.

Caaroënsium
penitentia.

Romeri &
Alfari ma-
gnanimitas.

Periculum.

Franciscus
Vasquius
Caaroënses
adit.

Alloquitur.

dere destinaret, & Sociorum doctrinam multipliciter fugillans populares suos ab Fide Christianâ averterat, post falsorum auguriorum instrumenta omnia & ariolandi deliramenta igni tradita, cum quinquaginta aliis sacro Fonte expiatus est. Ad Paranam, peste summa infimâque capita demetente, animorum constantia stetit. Abacatus in Divi Ignatii oppido Casiquius nobilis morti proximus, cognito uxorem suam de morbo filii minus piè conqueri, & morbi causam in venefici incantationes referre: *Apage*, inquit, *has nugas*, & *tandem ab conjuge moriente disce*, à Deo positos esse terminos *vite nostrae*, quos *preterire nec in nostra, nec in malevolorum sit potestate*. In Corporis Christi coloniâ Ducem de morte filiorum Petrus Alvares noſter solatus, id habuit responsi. *De morte*, inquit, *filiorum subditorumq; meorum, non est quod doleam, nam si Deo est placitum, cur etiam mihi non placeat?* Cui addidit alter, magni nominis Casiquius. *Hodie*, inquit, *genitorem meum morientem sine lachrymis vidi, indignum ratus corporis mei parentem lugere, qui tui, ô Pater, anima mea parentis usu optatissimo fruor: lugerem sanè, si te aliquando privarer: nam damnum animæ, non corporis Christianorum lachrymis dignum esse reor*. Atque hæc omnia, licet communia videantur, tamen si ab ore eorum proficiſcantur, qui ferarum instar paulò antè in antris victitabant, sapientissimorum apophthegmatum laudem merentur. Cæterùm tam sincerus filiorum carissimorum sensus Petrum Alvarum permovit, ut quoquomodo posset, pesti singulis annis grassanti remedium quæreret, & quia vapores fluviales radiis orientis Solis impulsû, factâ quotidie gravi nebulâ, & soli humectationes, oppidanos malè afficiebant, oppidum transtulit, ubi salubritas cœli soli que per totum annum æqualis futura credebatur.

DEINDE ad refarciendum damnum, à partibus Niezuvianis illatum, omnium Sociorum animi conversi sunt. Cujus rei primam occasionem præbuit ipsorum Caaroënsium parricidarum penitentia, quam Tambataius captivus ad eos remisit non admodum ægrè extorserat. In cuius rei fidem frustum calicis, quo nuper Gonsalvius, ab iis trucidatus, in Sacris usus fuerat, ad Socios parricidæ miserant, rogantes, ut ad restaurandam rem venire non pigeret. Quibus cognitis Petrus Romerus & Didacus Alfari eò protectionem adornavere; obſtantibus licet Neophytis, afferentibus certum adiri necis periculum. *Quæritis*, inquebant, *ô Patres? Num satis miseri sumus repentinâ Gonsalvii parentis nostri & carissimorum sociorum ejus jacturâ? an orbitatem nostram novis funeribus augere amatis? Vt parta tueamini vix sufficitis, & vos in damnum nostrum prodigere pergitis? Servate vos nobis, ne incerta dum queritis, certa & proxima perdatis, Ebullit adhuc in parricidis Caaroënsibus furor, & cruenta clava recenti sanguine adhuc calent. Si vos corpora vestra non amatis, saltem animas nostras amate.* Sed Socii in opinione persistentes, ad Caaroënses iter moliti, cum eos non fictè penitentes reperissent, frendente nequiquam dæmone, Crucem ex eo ligno, quod æri campano sustentando ante mortem Gonsalvius destinaret, erigunt; erectamque omnibus adorandam proponunt, & spe factâ restaurandi oppidi incolumes regrediuntur. Paulò postquam hæc gesta sunt, Provincialis Vasquius è Tucumania ad lustrandos Urvaicæ & Paranae Socios recens advectus, non sine aliquo apparatu, ad conciliandam sibi autoritatem, eò etiam ire voluit. Adventanti Caaroënsium primores cum conferta multitudo, positis armis, occurrere: quorum nomine Guarobaïus, qui in fide Patrum perſisterat, sic alloquutus fertur. *Arma ante tuos pedes, ô magne Pater, deponimus, imperata quæcumque facturi, dummodo facinoris perpetrati pœna non sit Societatis IESV presidio & doctrinâ carere. Id omnes populares mei exoptant, meq; patrono innocente utuntur, ut veniam facilius nocentes impetrent.* His dictis, flentes ad genua Provincialis provolvuntur, Romero interprete orantes, ne se quamvis nocentes deserat. Mulieres & pueri condonari crimen conjugibus parentibusque suis gestu lamentabili postulabant. Provincialis Vasquius commiseratione motus, miseris illacrymans, eodem interprete usus: *Iam pridem, inſit, spes animum sibiit Gonsalvium in Cœlis fore vestri memorem, qui nihil in terris satius habuit, quam contemptâ morte vobis prodesse: gaudeo hanc à Deo mentem injectam, qua vos admoneret Patres de Societate à vobis*

audiendos

audiendos esse; non illos ariolos, qui pravīs religionibus captas mentes, veluti furialibus stimulis, ad omne scelus agerent. Perseveraret forsā malum, si Niezuvius præteriti mali fons adesset, quo absente satis apparet, vos fraude deceptos non malitiā conjurasse. Animos itaque & corpora erigite, arma posita resumite, & in sinum amplexumq̄, meum omnes ruite. Has veluti parentis voces cum audirent, manate plerisque gaudio lacrymæ, adeo ut confunderent etiam interpretem. Altero mane Provincialis incruento Sacrificio placare Superos eo ipso loco studuit, quo Gonsalvius Rodericiusque superiori anno cruentè litaverant. Sacrificio peracto, triginta & quinque pueros sacro Fonte expiatis Christianorum albo, Nienguirio Ibitiraquanorum duce sponfore, inscripsit. Et Niezuvianæ cladis captivos, quos secum adduxerat, manu mitens, popularibus restituit. Casiquis vestes acu pictas, aliis alia munuscula distribuit, constitutoque in omnium ducem Regis Catholici nomine Guarobaio, spondens Gonsalvii successeorem quantocius venturum, per Caasapaminienſes & Piratinienſes, ubi multos adultos baptizavit, iter reflectens ad Urvaicam pervenit.

NON diu post Josephus Oregius, Oregii Cardinalis frater, vir antiquæ virtutis, ad Caaroënſes regendos instruendosque, Provincialis jussu, magnis itineribus à Paraquariæ metropoli venit, qui alacriori animo purpuratis Sociis successit, quam ejus frater ab Urbano Octavo, cui Oregiorum familia cara erat, ad Cardinalatus apicem evectus fuerit. Inter hujus anni præcipuos proventus computatur, sexcentas Caaroënſium familias congregatas, necnon quadringentos & tres adultos, infantes verò centum & septuaginta-novem baptizatos fuisse. Porro, ut semel & simul videas utilitatem denarratæ restaurationis, constat ex authenticis libris, Societatem supra novem mille capita sacro Fonte immerſisse in Caaroënſi oppido; quod tribus Japoniæ Martyribus nostris ea cautione adhibita sacratum est, ut si aliquando ab Pontifice Maximo Sanctorum albo Gonsalvium & Socium adscribi contingeret, in illorum vicem tutelamque loci succederent. Nec ea spes in vano est; nam, Didaco Boroà motore, Paraquariensium sacrorum præfecti ad Urbanum Octavum Pontificem Maximum amplissimis litteris postularunt, ut sibi rite in mortem & vitam Heroum nostrorum inquirere liceret, quò deinde publicus honos, si mereri decrevisset, assereretur: & ut idem Philippus Quartus Rex Catholicus per Legatum apud eundem Pontificem exigeret, alteris litteris efflagitatum est. Quòd ea res valitura putaretur ad Martyrum imitatores animandos, ad Neophytos in fide confirmandos, ad Barbaros alliciendos, ad Americæ præsidium, ad Hispanorum famam, & Majorem Dei glotiam.

POST restauratos Caaroënſes Tuca, potens Casiquius, novam rei benè gerendæ materiam dedit. Is, quæ Tabatius fluvius sese in Urvaicam, septimo ab Ibitiraquanorum coloniâ lapide, Orientem versùs exonerat, autoritate pollebat. Et aliquando ejus clientes ab Rocho Gonsalvio Sacerdotes de Societate, ad oppidum fundandum, coram perierant. De qua re iterum rogatus Didacus Boroa, eò properans, tuguriolo, quod sibi domus & templum foret, exstructo, multitudini undique confluenti nostra mysteria explicarat, oppidi futuri sedem elegerat, domorum areas diviserat, spem denique perpetuandæ rei fecerat. Quod dum urgeret, Barbari è vicinis montibus erumpentes, toto nudi corpore, & ad ostentationem ferociæ depicti, advolarant, nescio quid minaciter deblaterantes. Periculo res plena fuit: nam inter hos Barbaros Joannis Castillii necis complices frequentes aderant, & Tuca aberat. Didacus tamen Boroa, his terriculamentis dudum assuetus, ferocientes munusculis donatos, unde venerant, dimiserat. Et quamvis effera tygris tuguriolum ejus ingressa, servulum tantum, non eo præſente, lethaliter vulnerasset, & alia pericula non deessent: tamen tantam multitudinem collegerat, quanta ad oppidum inchoandum sufficere videretur. Cui rei peragendæ magnum momentum attulerat Mariana, Quaracipucutii Ibitiraquanorum Casiquii conjux, Christianis nuper initiata mysteriis, quæ sexum oblita, verbi Dei præco effecta, per proximos saltus sylvasque cum conjugè cursitans, dicendi vi effecerat, ut plurimæ

To gratiam recipit.

CAPUT VIII.
Caaroënſe oppidum restauratur.

Ei Josephus Oregius præficiuntur.

Baptizatorum numerus.

Rochi Gonsalvii clementis honores sollicitantur.

CAPUT IX.
Divi Francisci Xaverii oppidi ad Urvaicam fundatio.

Tabatius fluvius.

Didaci Boroa periculum.

Mariana Neophytæ prædicatio.

mulieres

*Franciscus
Vasquius in-
fantes bap-
tizavit.*

*Acaraguai-
enses Sacer-
dosum petiit*

*Cibi celestis
astimatio.*

*Multi bap-
tizati.*

CAPUT
X.

*JESU - Ma-
riana colo-
nia in Guai-
rania surgit.*

1630.

*Simon Ma-
çeta oppido
proficiscitur.*

*Guiravera
ei obstitit.*

*Maçeta con-
stanter agit.*

*Guiravera
toto corpore
corruiit.*

*Et ejus co-
mites.*

mulieres barbaræ cum viris è læbris ad Boroam audiendum profilirent. Deo infi-
ma eligente, ut fortia dæmonum agmina confunderet. Didaco Boroa inde regres-
sò, interjecto tempore, Provincialis Vasquius in destinato oppidi loco quadringen-
tas Barbarorum familias inveniens, sub erecta Cruce aliquot infantibus baptizatis,
novum oppidum Josephi Ordoniesii curæ demandavit; ideo Divo Xaverio conse-
cratum, quòd sub idem tempus Jaguaitienses paucitate laborantes, oppido suo de-
structo, aliò concessissent. In ea colonia hætenus Societas supra sexies mille capita
baptizavit. Post foundationem hujus oppidi, Acaraguaienses, adversi Urvaicæ po-
puli, Provinciali occurrere, Socios etiam sibi concedi postulantes: differri tamen
eorum desideria oportuit: nam pauci Socii in tot partes distracti tantis operis non
sufficiebant. Sic novi oppidi apud Urvaicenses erectione, & alterius restoratione,
atque tertii spe, præteriti anni clades utcumque compensata est. In Conceptio-
nis oppido hoc anno, Christi Corpus Neophytis dari cœptum. A dolenscens optima
indolis interrogatus à Patre, cur cibum Angelorum sibi concedi non peteret?
Respondit id hætenus non se ausum fuisse, quod maturitatem Divinæ mensæ con-
gruentem nondum induisset: *Nam ego, inquit, adhuc labenter cum coætaneis in pla-
teis ludo, & curiosus sum rerum inutilium indagator.* Eo in oppido ducenti & duo
adulti, præter centum & sexaginta tres infantes, Christianis accessere. Apud Pi-
ratinienses, centum & octoginta provectæ ætatis, & ducenta octoginta sex puerò-
rum capita lota sunt. Apud Caalapaminienles universim quingenti & viginti octo;
apud Iguasuanos, præter centum & viginti tres infantes, trecenti & viginti duo
homines, in novo Divi Xaverii oppido trecenti circiter infantes & quinque adulti,
apud cæteras Paranae colonias vario numero salutare aquas recepere.

IN Guairania, mitigato utcumque Guiraverâ, visum est Patribus è majori Dei
gloriâ fore, si periculo se exponerent, tentarentque in ejus tertis novi funda-
tionem oppidi. Eo sine Antonius Ruifius & Simon Maçeta, obfirmato contra
mortis metum animo, ad ejus terras perrexere; à quo primùm non inhumaniter
excepti, multorum Casiquiorum adstipulante favore, futuri oppidi sedem eligunt,
quam JESU & MARIÆ ipsis calendis Januariis dedicant; tantâ concurrentium
undique populorum approbatione, ut satis appareret omnium animos ad veram le-
gem capeffendam cœlitus esse commotos. Subinde Ruifius, relicto inibi Simone
Maçetâ, qui oppidum conderet regeretque, aliò se contulit. Maçeta verò, dæ-
moni & Guiraveræ par antagonista, ad eò strenuè rem gessit, ut numerosissima gens
suavi Christi jugo superba colla facillè demitteret. Inter hæc confluentium unde-
quaque populorum studia, Guiravera ab suis se cultoribus deserere non ferens, aliquot
Casiquiis comitatus ad Maçetam pergit, & imperanti similior, quàm petenti, albam
illam & talarem vestem, quâ in Sacrificiis ornabatur, sibi dari postulat; addens verba
in Divam Virginem & JESU Socios contumeliâ & contemptu plena. Guiraveræ
comites Simoni Maçetæ authores erant, ut vexationem ferocissimi hominis parvo
redimeret: sed Maçeta longo usu expertus Barbaros nimia conniventia ad alia scelera
audaces fieri, superbireque erecto in Deum animo, spernens ferocientis minas, ad
Guiraveram conversus: *Falleris, inquit, ô Barbare, si putas me rem sanctam tibi
turpissimo cani, humanorum corporum ossa rodere assueti, concessurum. Falleris si
ante porcum, mille spurcitiis inquinatum, margaritas projecturum me existimas: me vivo
in luto non volurabitur hæc sacra vestis: nec impetrabis aliquando, ut mortis metu pro-
dam, qua mihi summi Dei Sacerdoti commissa sunt. Proinde hinc faceffe, & res tuas
tibi habe: nam nullo ferociae ostentamento adducar, ut Calorum Regina contemptori, &
Sociorum JESU derisori, necnon dæmonis ministræ, Divinitatisq; usurpatori, aliquid,
quod veri Dei cultui officiat, volens concedam.* Simul hoc dixit, simul arculam, quâ
vestes sacræ includebantur, ambabus ulnis amplexus, mortem, si res ferret, præ-
stolabatur. Sed mirum dictu! Guiravera dicentis magnanimitate attonitus pallere
primùm, deinde toto corpore contremiscere, circumspicere, turbari, clavam humi
deponere, denique toto corpore corruere. Cæteri Guiraveræ comites generosi-
tatem ejus admirari, ad contemptum mortis stupere, etiam corruere, & totius

corporis

corporis motu satis ostendere, Maçeta orationi vim inuisse humanâ majorem. Postquam mutos & tanquam fulmine aliquo consternatos, humique prostratos vidit, mutato stylo placidè & benignè pauca verba addidit, monens se, non hostili animo, sed ob res sacras tutandas severitatis personam assumpsisse: ceterum præterita omittere, ac tum, si vellent, benignitatem suam omnes experturos. Interim ad rumorem facti Guiraveræ amita, & alii Casiquii, Maçeta se sistentes bono animo esse jubent, auxilium tutelamque contra vim spondentes. Hoc tumultu sedato, aliquantula pax successit, quæ, ut brevissima foret, inconstantia Guiraveræ fecit. Solebat is ab malis geniiis abreptus tanto impetu in furias agi, ut toto corpore spumaret, oculis scintillaret, crinibus horresceret, donec turpis concubinarum grex crebrâ palpatione corporis, & verborum illecebris, furem muliebrosamque Herculem mulisset. Igitur semel, nullâ re laceffitus, inter furendum mediâ nocte ex abrupto in forum profiliens, oppidanos omnes à somno excitat, & vociferatus se Deum esse, addidit hominem in oppido esse, quem propediem devoraret. His à Maçeta cognitis, domesticis Sacramento expiatis, Martyrii palmam manu tangere, & Cælum vertice jam ferire, sibi videbatur, cum ea spes denuò elusa est fidelitate aliorum Casiquiorum, Guiraveræ furorem injecto metu reprimendum.

PER hæc lucida intervalla res Christiana promovebatur; quippe non integro bimestri ad Jesu-Marianum oppidum sacris Nominibus, tanquam Magnete, allecæ numerosissimæ Ethnicorum familiæ confluxere: & quia quinquaginta potentes Casiquii nomen dederant, sperabat Maçeta supra bis mille sagittarios in Catechumenorum album referri posse. Quibus si addidisses imbellem multitudinem triplo numerosiorem, facillè conjicies, Cælorum Principes suum oppidum præ aliis voluisse esse eximium. Instruitori suo domum è luto & levi palea, templumque, Catechumeni construxere, cui quantum ornamenti defuit, tantum superfuit pietatis. Sed præsertim in vivis Christi templis aptandis ornandisque Simonis Maçeta insudabat industria. Unus Guiravera lætioribus successibus oberat, qui Apemondum Casiquium ad partes Christi transisse dolens, omnem lapidem movit, quo ad se perverteret. Hominem itaque adiens, non magis dolore, quam diabolo stimulante, monet, dum integra res esset, patriæ simul prospicerent. Si diutius peregrinum Sacerdotem paterentur, profectò se brevi popularibus suis ludibrio futuros. Si secum conjurare vellet, uno Maçeta sublato, omnium perniciem profligatum iri. Conflatâ conjuratione ambo, quinquaginta satelitibus secum assumptis, ad strangulandum Maçeta se conferunt; patrasentque scelus, nisi Barbari duo, fide & amore erga Socios insignes, ex indicis rem suspicati, expeditis armis viæ compendioso usi, in auxilium properassent: qui in limine particidas alloquentes: Per nostra, inquit, corpora carissimi Patris viscera petenda sunt. Valuit ad terribiles perduelles (ut est timida semper perfidia) fortitudinis ostentatio: nam ut eventilarum consilium vidère, vindictæ metu, re infectâ, dissimulante domos suas repetiere. Franciscus Diastanius in Sancti Thomæ oppido, & Petrus Spinosa in Archangelorum colonia versantes, cognito Maçeta periculo, contrafactâ Neophytorum manu ad eum liberandum perrexere, & Guiraveram præterita excusare volentem acri oratione intentatisque minis perstrinxere. Quibus rebus Guiravera perterritus, supplicis gestu veniam precatus est. Pro supplice intercessit Maçeta, ostendens magnam se habere spem, & beneficiis suis, & vicinorum auctoritate, finem injuriis facturum. E republicæ tamen bono visum est, ad diminuendam ejus potestatem, alterum oppidi Ducem, quasi collegam, addere; profuitque aliquamdiu consilium: nam collegam rectè factis æquare contendit. Sed diu virtutis pallio vitium non teges. Metu amoto, ad antiquas artes devolutus Guiravera, nunc se Maçeta cum sagittis in signum belli cruentatis, nunc ense aut cultro manu prælato, aliàs cum telis, in symbolum funerei facinoris nigrore infectis, ostentabat: & quamvis ab minacibus verbis abstineret, tamen internas furias rugata frons, flagrantis oculi, os torvum, & severus risus, mentiri non poterant. Solebat, cum maximè furere vellet, tres laminas è collo ante pectus suspendere; si paulò minus furis agitati

H h

cuperet,

*Maçeta consternato; animo.**Guiravera furor.**Maçeta periculum.*

CAPUT
XI.
In Jesu-Mariano oppido varie turbatur.

*Numerus Jesu-Marianorum.**Apemondus & Guiravera conjurat.**Conjuratores reprimuntur.**Guiravera reprimitur.**Iterum furit.*

*Maçeta Mar-
tyrii deside-
rium reprimi.*

cuperet, duas tantum adhibebat; & unam, si solito tantum more debacchari luberet. Harum laminarum alteram fuisse orbem illum argenteum, quem Sacerdotes patenam vocant, non sine indicibus fuisse se suspicatum, mihi olim ipse Simon Maçeta narravit: qui inter hæc terriculamenta ita se gerebat, ut nec mortem timere, nec ferocientem irritare velle ostenderet. Aliquando contigit, Guiraveram maxime furentem, ut nihil propius esset, quam ut pro Fide maçtaretur; obtinissetque indubie Martyrii palmam, nisi evitato prudenter periculo, his cogitationibus incitatissimum Martyrii desiderium repressisset. *At si nunc moriar, inquiebat, quid de tot Barbarorum millibus, quid de eorum animis nondum Fide confirmatis fiet? absit, absit, o Deus, ut tot carissimorum filiorum jacturam lauream unam, quamvis æternam, emam. Tu de mea gloria aliunde providebis; mihi certum est coronam, lauream & purpuram majori tue glorie postponere.* Pro fratribus meis anathema lubens fiam, & permittam ut deleatur nomen meum de libro Martyrum, ut tot anima scribantur in libro vite. *Æterne Deus, hoc mecum sit sacrificium, nolle sacrificari, ut tuis aris tot Barbarorum anima sese sacrificent.* O dignam cedo vocem! dignam æternitate! te, o generose Athleta, non Martyrem tantum, sed plusquam Martyrem Cælum agnoscat: nam audi Chrysoctomum. *Ponamus quempiam Martyrium approbare & cremari: alium vero ad edificationem proximi Martyrium differre, nec differre modo, sed etiam absque Martyrio decedere. Verè igitur post hanc peregrinationem major erit; non enim multis in hoc loco rationibus opus est, cum Beatus Paulus magna voce sententiam jam protulerit, dicens: Cupio dissolvi & esse cum Christo, melius mihi autem, in carne adhuc permanere propter vos.* Hæc Chrysoctomus: cujus sententiæ Divus Thomas suffragatur. Hæc constantiam Simonis Maçetæ, contusa tandem Guiraveræ atrocitas est, qui cum se Baptismo expiari velle ostenderet, & dubitaretur, quo potissimum nomine indigetandus esset, injectis in urnam plurimorum Divorum nominibus, forte dubium dirimere placuit: & quod mireris, tribus continuis vicibus educta scheda nomen Sancti Pauli retulit, ut nemini jam dubium videretur, alterum Saulum Guiraveram fuisse, & Paulum, si voluisset, esse potuisse. Sed proh dolor! Paulus esse noluit: nam post variam fortunam, in antropophagiam, ut fertur, relapsus, ab latronibus trucidatus interiit: tamen, eo baptizato, ex tot antropophagis neminem puduit Christi partes sequi; & qui ossa humana ad cuspidandas sagittas acere solebant, nunc crucibus, quas collo appenderent, faciendis insistebant. Atque hic est Guiravera, tot annorum labor, tot periculorum occasio, tot hominum helluo, tot Neophytorum pavor, & Sociorum Jesu, per Guairaniam sparsorum, coronarum fabricator; documentum posteritati futurus, quantam animi fortitudine, quantam virtute opus sit ad exclamandum in hac barbarie: Saule, Saule, quid me persequeris?

*Guiravera
Baptizatur.*

CAPUT
XII.
De Mimalucorum
origine,
moribus &
Sociis.

Brasilia descriptio.

AUCEBATUR in dies res Christiana, spes erat futurum, ut Guairania tota ad partes veri Dei transfiret, cum dæmon, hostium suorum prosperis rebus irritatus, vires undique colligit; & quæ per se, quæ per Mamalucos, assecras suos, novarum coloniarum ab Societate Jesu in Guairania constructarum ruinam machinatur, exitiali planè successu. Res ipsa hortari videtur (quoniam per Mamalucos res peracta est) de eorum ortu, patriâ, moribus & Sociis explanare, ut quibus artibus florentissimam Provinciam labefactarint, & spem omnem aliquando restituendæ resciderint, aliasque terras depopulati fuerint, planius deinde edisseram. Brasilia, novi Orbis Provincia, Æquatorem ab Septentrione pro termino habet; ad Austrum ibi esse desinit, ubi fluminis Argentei præfecturæ fines terminantur. Ferè tota littoralis est, & vix extremam sui partem ad Mediterranea aliquosque excurrit. Hanc terram Lusitanæ Reges diversis temporibus coloniis occuparunt, & Joannes Tertius in præfecturas, operam Alfonso Solæ Prætoris, divisit: qui post lectam Provinciam, oppidum Sancti Vincentii, quinque & viginti circiter supra Æquatorem gradibus, eo loco construxit, castroque & turri munivit, ubi exiguus maris sinus duabus insulis, quasi totidem propugnaculis, obvallatur. In Insularum una, aliud oppidum omnibus Sanctis dedicatum ædificavit; ut unum alteri præsidio foret. Ex his duobus oppidis aliquot in Mediterranea coloniarum ductæ sunt, quarum una

Piratininga

Piratininga nuncupatur. Hanc, biennio ante Divi Ignatii mortem, primus Brasiliæ Provincialis Emmanuel Nobrega ideò ab Divo Paulo nominavit, quòd ipso Divi Pauli sacro die Piratiningam ingressus fuisset. Quamvis verò Socii omnes, fundato inibi Collegio, cum laude deludant, Josephus tamen Anchieta, miris rebus paratis, & innocentia vitæ longè aliis antecellit; & Europæi coloni diu avitum decus conservavere: donec, ob defectum fœminarum Europæarum, mixto cum Barbaris genere, insignis ille Lusitanorum sanguis corrumpi cœpisset. Quæ generis mixtio, ubi interjecto tempore plures corripuit, & optimis patribus succedere dissimiles filii, & nepotes vitiosiores; egregia illa Lusitanorum virtus Barbari sanguinis iteratâ mixtione suffocata periit, & magnanimi illi Brasiliæ fundatores in Piratininganos præsertim nepotes nihil nisi gentilitia nomina transcripsere. Hanc progeniem Lusitani suo nomine dedignant (ut Orlandinus in historia Societatis notat) barbaro vocabulo Mamalucos appellant; ut, qui roto cœlo sibi dissimiles sunt, dispar etiam nomen sortiantur. Accessere huic generis & morum conditioni peiores socii, qui eò aliunde licentiâ & naturâ loci allecti frequenter aliquando confluerent. Nam Piratininga, si agri fertilitatem & situm consideres, sceleratè & delicatè vivere volentibus æquè tutelam ac materiam præbet. Quindecim leucis distat ab Oceano, paulò supra eum gradum, quo zona temperata Torridæ committitur. Unde media inter utramque temperie gaudens, in pleraque vitæ commoda utilis est, adeò ut non tantùm sibi ipsi, verùm etiam reliquæ Brasiliæ ob nimios calores humoremque luxuriant, frumenti & pecoris, necnon aliarum rerum abundantiam sufficiat. Sacchari ferax est, nec auri fodinis prope & procul reperiuntur. Ex Oceani portibus eò ire volentibus, per abrupta montium cacumina unicum & difficile iter est; adeò angustum, ut perpauci homines multitudinem ab aditu faciliè arcere possint. Atque hæc agri felicitas, & natura loci, omni vi impervia, plurimos mortales, quos scelerum conscientia, appetentiæ torquet, ex Brasiliæ & Europa allicit. Variarum itaque nationum & vitiorum homines, invento suæ indolæ opportuno loco, cum Mamalucis amicitia & connubiis fœderati, longè aliter quàm egregii illi Lusitani Brasiliarum coloniarum præsi ductores, Indorum res tractavere. Primum & palmare furoris experimentum, sicut ego comperi, in Tupinaquios fuit. Tupinaquiorum gens in utroque litore Anjembi fluminis, ex promontorio frigido originem sumentis, & longo post tractu per Guairaniam in Paranam se exonerantis, ferme vivebat. Triginta sagittariorum millia in trecentis pagis censita olim fuisse perhibebantur; totam tamen eam gentem sexennali bello ita confecere, ut nullum ferme, præter pagorum ruinas, tantæ multitudinis vestigium supersit. Confecito Tupinaquiorum bello, Tupiguarum utraque Jeticai fluvii littora incolentium fines anno præteriti sæculi octogesimo nono, circumlato priùs per circumjacentes Provincias terrore, aggressi, ingentem populationem per septennium fecere, quam excepit quinquennalis Paraubabæ in Amazonum fluminis capita sese exonerantis vastatio. Philippus Rex Catholicus detestatus abactorum ferocitatem, renovatis Caroli Quinti & Regum Lusitanorum legibus, in favorem Indorum latis, diploma scripsit, quo vetabat Barbaros qualicumque prætextu fieri captivos. In id invigilabant Brasiliæ Magistratus, & Prætores, adeoque ipsius Piratininganæ urbis Præfecti. Sed Mamaluci, pessumdati novis & antiquis juribus, etiam quàm antea ferociùs perniciosi Indorum institere. Ne tamen palam Regiis legibus refragari viderentur, speciosas & Regi utiles causas imposterum prætenderunt: pulchro pallio suam fœditatem occultantes. Quasi ergo ad aurifodinas in Mediterraneis regionibus repertas ire vellent, sapiùs ex Piratiningano, necnon Sancti Vincentii & Sanctorum omnium agro, catervatim effusi, Indorum innumeram multitudinem, dolo vel vi abductam, pro mancipiis distrahere. Et quod ridiculum in tam desendo negotio videri potest, e patriâ ad sua latrocinia discessuri (in quibus excursionibus tres quatuorve annos electo duce ponunt) Sacramentis in speciem se expiant. Sacerdotes sui genii & conditionis quandoque secum ducunt. Imaginem Virginis MARIÆ in Divi Pauli suburbii piè cultam (nam Piratininganorum multi pietatem colunt) venerabundi adeunt, suppliciter po-

Emmanuel
Nobrega no-
men Pirati-
ninga indit.

Mamalucos
nominis
origo.

S. Pauli ep-
tidum.

Tupinaquii.

Tupigua.

Paraubaba
fluxus.

Mamalucos
stimula-
tio.

Vista picta.

stulantes, ut sibi incolumibus ire & redire per summa pericula liceat. Sunt qui Virginæ statuæ pedem quo jam ob nimiam (si Superis placet) latronum pietatem caret, scalpunt, pulvisculum ex abrasione ceu amuletum asportantes: quasi verò Cœlorum Regina perfidos sospitari, & latrocinia adjuvare amaret: & quod bilem moveat, mortalium pessimi latrocinia sua expeditiones Apostolicas appellant, eo sine Barbaros è latebris à se erui dicitantes, ut ad humanitatem legemque Christianam adducant. Possem, si vellem (nam monumenta è Brasilia allata apud me sunt) qui, quando, quibus artibus, & quâ crudelitate, multas regiones depopulati fuerint, explanatius referre: possem latronum capita, populos ab ipsis deletos, diminutosve, nominatim appellare. Sed brevius absolvam, si dixerò, quidquid ab fluvio Maranione usque ad trigesimum latitudinis Australis gradum continentis est, continuis eorum excursionibus, factis ubique depopulationibus, patuisse. Restabat Guairaniæ pars, necnon regiones aliæ, JESU Sociorum Paraquariensium laboribus claræ, quas quomodò aut penitus vastarint, aut labefactarint, narratione in multis annos producendâ, scribere aggredior. Unum tamen monuerim, hæc me de Mamalucorum origine & moribus, eorumque affectis præmonere voluisse, ne quis, quod turpissimâ prosapia proprium est, Lusitanorum nationi, de re Christiana bene meritæ, imprudens adscribat.

*Devastatio-
ner.*

CAPUT
XIII.
Occasio
Guairaniæ
depopula-
tionis.

*Mamalucorum
copia.**Ludovicus
Céspedes re-
missè agit.*

LUDOVICUS Céspedes, vir sanguine clarus, anno superiori ex Hispania in Brasiliam appulerat, in Paraquariam, cujus præturam ab Rege Catholico impetrarat, trajecturus. Duo è Brasilia in Paraquariam itinera sunt. Unum terrâ, alterum mari. Illud, quo terrâ itur, ne quid molestiæ Indis inferatur, regiis legibus clausum est. Placuit tamen novo Prætori iter terrestre, ex indulto, ut aiebat, Regis arripere. Piratiningam itaque profectus eo tempore viæ se dedit, quo nongenti omninò Mamaluci, & bis mille & ducenti Tupici (sunt hi Indi Mamalucorum amici ferocitate insignes) in Guairaniam ad faciendam depopulationem se adornabant. Dux ordinum, dictus Antonius Raposus; præerant cohortibus alii Indorum abactionibus infames. Malâ igitur tempestivitate Prætor Piratiningâ exiens, per aliquot dies terrestri itinere progressus, reliquam deinde viam in Guairaniam fluvio confecit. Laureti adnente Antonio Ruifio magnificè exceptus, pro honore acerba dicta rependit: habitoque de præcavendis Mamalucis consilio, nihil satis firmi constituit. Et quamvis non potuit non laudare Sociorum labores, nusquam adduci potuit, ut contra prædones auxilia prævideret, imparere se eorum viribus restatus: sed constat remissè aliquando eo in negotio se gessisse, idèoque ab Senatu Regio interjecto tempore eum multatum fuisse. Interea temporis, Mamalucorum cohortes Ethnicorum terras non longè procul ab Neophytorum nostrorum oppidis depopulabantur: nihil quidem in Neophytos ab Societate reductos intentantes: sed Socii non imprudenter suspicabantur, sub cinere doloso latere hostilem ignem, qui mox magnum excitabit incendium: nam nulli non obvium erat, occasionem invasionis ab prædonibus quarti.

CAPUT
XIV.
Mamaluci
oppidum
Divi Antonii
depopu-
lantur.

*Occasio præ-
xima depo-
pulationis.**Petrus Mola
infantes ba-
ptizat.*

TANTI incendii occasio Taurana Casiquius fuit: innocenter tamen. Is pridem Simoni Alvaro Mamaluco præda cesserat. Sed deinde, eluso injusto Domino, in pristinam libertatem cum suis se asserens, ad Sancti Antonii fugâ contenderat: quâ re cognitâ Simon Alvarus, unius Mamalucorum cohortis ductor, ab Petro Mola Antonianæ colonix directore, Tauranam reposcit: qui cum respondisset, Tauranam naturâ liberum esse, nec sibi lubitum contra naturæ leges eum denuò vinculis induere, qui se jure & feliciter illis expedierat, irritavit latronem, qui statim communicato cum Antonio Raposo Mamalucorum duce consilio, totius Sancti Antonii colonix perniciem in vindictam machinans, cohortem suam arma expedire jubet. Contrâ, Petrus Mola, invasionis certus, aut metuens, quotquot erant in oppido infantes Baptismo expiat: quo in opere quamvis verba merè tantum necessaria ad confectiorem Sacramenti profertur, septem omninò horas ob numeri magnitudinem posuit; tantâ defatigatione brachiorum, ut fulcro sustentari ei de-

buerint.

buerint. Altero die Mamalucorum numerosa cohors, Simone Alvaro duce, oppidum aggreditur; diripit, sacra profanaque miscet, obluentantes obtruncat, in gentis primores vincula injicit, imbellem turbam abigit, Petrum Molam supellectile spoliat: qui in omnem partem se vertebat, quâ putabat latrones ad commiserationem inflecti posse. Per Superos obtestabatur Indorum innocentiam, furibundis supplicibus fiebat, audacissimos obsecrabat, alios objurgabat; sed ubi vidit in ipso templi sacro sinu nihil tutum esse, & apud perditos homines nihil pietatem valere, desperatâ corporum salute, ad animorum integritatem libertatemque procurandam vires omnes convertit. Igitur hinc inde cursitans, captivos interrogat, num crederent quæ de Deo Trino & Uno ipsos docuerat? affirmantes, aquâ, quam in vaseculo circumferebat, ritu Catholico abluit; alios aliter juvat, omnes lacrymans solatur, singulos amplectitur. *Filii mei*, inquebat, *quos in Christo genui, utinam vos omnes in sinu meo fovete possent.* Sic nudis cruentatisque crebro ostendiculo pedibus, & brachiis frequentatione Baptismorum defatigatissimis, filios in Christo genitos alloquebatur, cum nescio quis ex Mamalucorum cohorte nebulo, ne tanta pietas aliquot Indos ab captivitate retardaret, Patrem optimum occidere destinat: & de eo actum erat, nisi collineantem latronum alter ab proposito divertisset. De audacia sacrilegum hominem Petrus Mola fortiter redarguit, indignam cælo manum, quæ tantum facinus attentaret, docens. Risit latro, & invito etiam Deo se post mortem cælos petiturum vociferans, felicitatem post susceptum Baptisimum nulli negari, ne ab ipso quidem Deo posse, si in Christum credat, ex hæreticorum placitis asservit. Bis mille & quingenta circiter Indorum capita in hac invasione prædonibus celsisse dicuntur; relicto sine grege Pastore, tantam jaçturam absque spe recuperationis gemente, & ante oculos suos, filios suos, quos in Christo genuerat, ceu pecora, abigi miserè lamentante. Et mutuus erat captivorum dolor, anxie circumspicientium, num quæ à vinculis effugii pateret porta: quâ repertâ ausi sunt aliqui ad Petrum Molam transfugere. His accessere nonnulli, qui sese latebrarum beneficio à prædonum furore exemerant, quos benevolè exceptos ad Incarnationis oppidum dum deducit, ferè mortem reperit; nam plerique mutatâ voluntate tumultuari cœpere, Patrem Molam perfidiæ arguentes, & cum latronibus colludere affirmantes: & jam expeditis armis vim parabant, cum Petrus Mola tumultuantes compellans, Societatis in totam gentem beneficia commemorat, Christophorum Mendoçam nuper à Mamalucis vulneratum, & ab iisdem sibi intentatam pridie necem, aliaque deprædicat. Valuit earum rerum commemoratio in præsentiarum, & quorundam Neophytorum fidelitas, ad compescendum repentinum tumultum. Sed mox casu auctum periculum est: nam Ethnicorum ingens multitudo, pridianæ depopulationis nescia, ad Sancti Antonii coloniam Christo nomen datura ventitans, ut vacuum mortalibus, & humanis cadaveribus fœdam vidit, excanduit; atque turmatim omnes dispersi popularium suorum, ut aiebant, ultores Societatis homines, ceu proditores, ad necem quærebant. Sed jam Petrus Mola evaserat, Silverii Pastoris ex Incarnationis oppido obviam progressi & subsidium adferentis ope, sine quo ob defectissimas vires in via indubiè periisset.

*Latronibus
supplex fit.*

*Periculum
vita adit.*

*Bis mille &
quingenta
capita abigi-
untur.*

*Iteratum
Mole peri-
culum.*

*Socii ad ne-
cem qua-
runtur.*

CAPUT
XV.
*Divi Mi-
chaëlis op-
pidi depo-
pulatione.*

*Vansurkii
periculum.*

FAMA invasionis ad Sancti Michaëlis coloniam perlata Christophorum Mendoçam & Justum Vansurkium ibi curantes perpulit, ut imminens malum quoquo modo possent, averterent. Et quia remanere in oppido intutum erat, oppidanis omnibus suadere conantur, ut secum ad Incarnationis coloniam fugiant: inibi viribus junctis resisti prædonibus posse. Multi dicta Patrum audientes, Vansurkio se ducendos tradidere: quibus obviam progressi Socii & Neophyti ex Incarnationis oppido, Vansurkium cum comitatu penè jam deficientem abundè recrearunt. His in tutum receptis, Vansurkii ad Sancti Michaëlis iter relegens, reliquæ genti suavit, metu imminentis hostis se sylvis abderet. Ipse cum duobus adolescentibus in vacuo oppido remansit, ingenti cum vitæ discrimine; nam plerisque invaserat præteritarum suspitionum virus, & ferebantur aliquot Barbari Vansurkii solitudini insidiari, ad quem defendendum cum aliquot Incarnationis Neophyti processissent, in manus

Mamalucorum incidentes, nequicquàm eos reposcente Vanfurkio, vinculis onerati, in servitutum abacti sunt. Paulò post Antonius Vicudus, dux alterius Mamalucorum cohortis, Antonianæ depopulationis invidentiâ motus, nullâ re laceffitus, Sancti Michaëlis coloniam ingreditur; quam ut inanem vidit, frendit, & vicinitatem circum omnem per quatuor in circuitum leucas explorans, quotquot in ea regione remansisse comperit, captivos fecit. Destructis his duobus oppidis, Caavensium, numerosissimæ gentis Socios JESU desiderantis, conversioni opera dari non potuit.

CAPUT
XVI.
Jesu-Marianæ coloniz devastatio.

Jesu-Marianorum simplicitas.

Curuba occiditur.

Maçeta periculum.

Neophytus mactatur.

INTEREA temporis innumere trepidantium turmæ ad Jesu-Marianam coloniam confluebant, sanctissimorum nominum oppido, & Simonis Maçetæ virtute, quasi asylo, libertatem suam tutaturæ. Frustra tamen; nam nec sacra nomina, nec optimi viri virtus in veneratione perfidis fuerit. Ermanuel Moratus, turmæ Mamalucorum præfectus, cognitâ Jesu-Marianorum multitudine, sumptis ex aliis latronum cohortibus auxiliariis copiis, & duobus Tupicorum subsidiariorum milibus, mense Martio jam adulto armatum se Jesu-Marianis ostendit. Primores gentis exploraturi, num palam hostili animo tot cohortes venirent, extra oppidum paululum progressi, catenis statim onerati sunt. Simon Maçeta ubi rem hostiliter agi videt, ad reprimendum quoquo modo posset Sacrorum reverentiâ furorem, Cruce manu prætensâ, initiatâ veste indutus latrones adit; quem contemptui habentes, Indorum deceptorem, vix alutâ & centone tectum, fatuumque appellavere. Circumdabant Patrem optimum nuper in Christo renati filii, & amorem quâ lacrymis, quâ verbis exprimebant: quos inter Curuba, Castiquius potens, filiali confidentiâ apud eum de violentia sibi illata conquestus, ab insigni prædone sclopeti glande transfoditur. Infremuit Simon Maçeta, & homicidam severis verbis pupugit, qui innocenti sanguinis libamento ferox, exerto acinace, Sacerdoti necem intentat. Maçeta verò pulchræ mortis avidus pectus illicò denudat, & inclinat caput, seu punctum transfodere, seu casum obruncare vellet, paratus. Neutrum ausus est sacrilegus, minoremque suam ferocitatem Patris magnanimite passus, ferrum recondit: quamquàm in aliis schedis reperio ab prædone acinacis ictum vibratum fuisse, & ope Divinâ in vanum abiisse. Quam rem in medio relinquo. Volubatur interim in suo sanguine Curuba, Christianorum Sacrorum adhuc candidatus, qui antequàm expiraret primo militiæ Sacramento initiatus, vix tyro in Cæli capitolium triumphum duxit. Prædonum interim furore omnia miscebantur. Guiravera cum cæteris oppidi primoribus catenatus; ignobiles manibus post terga revinctis, ceu pecora, abacti, sacraque profanata sunt. Neophytus necem fugiens in ipso amplexu Simonis Maçetæ ingenti ipsius discrimine bombardâ ab prædone transfoditur; qui cum audisset inferni pœnas ob tantum scelus sibi intentari, respondit, ob mala opera Fide Christi munitum ab ipso Deo cœlesti gloriâ privati non posse: quod quàm falsum sit, plumbeis glandibus aliâ occasione ante pœnitentiam interfectus, abundè nunc cognoscit. Ejus cadaver post mortem in sepulchro non repertum, ansam dedit existimandi ab demonibus cum anima sublatum fuisse.

CAPUT
XVII.
Gesta post depopulationem narrantur.

Aliquet captivi redimuntur.

COGNITO Maçetæ periculo, ad eum liberandum ex Archangelorum colonia Petrus Spinosa cum aliquot Indorum centuriis noctu accurrens, scopulo allisus sibi panè cervicem fregit: quo casu tribus horis exanimatus ægerrimè deinde convaluit. Trecenti Neophyti ex Sancti Thomæ oppido, Francisco Diastanio comitante, suppetias etiam laturo eò seriùs pervenere: nam prædam abegerant latrones, plus æquo in re pessima solliciti. Nec aliud properatorum auxiliorum lucrum fuit, quàm aliquot captivos ex ultimis turmis è vinculis fugientes excepisse. Diastanius Simonis Maçetæ orbitati (nam ex tot capitibus duo tantum adolescentes supererant) diu illachrymatus, horruit ad conspectum destructi oppidi, trucidatorum cadaveribus strati: inter quæ passim occurrebant corpora puellarum, ideo occisarum, quòd suo pudori consulere voluissent. Humatis de-

center

center corporibus, execrati latronum inhumanitatem, ad Sancti Thomæ ambo redeunt: nam Diastanius coram Simone Maçeta solemniter quatuor vota profiteri ipso Incarnationis Dominicæ die iussus fuerat. Ciborum verò in tanta celebritate varietas hæc fuit. Farinæ lignæ dimensum unum, pisciculi tres & aquæ limpidißimæ, lachrymarumque quantum satis; apud prudentes rerum æstimatores Sociorum parsimoniam magnum argumentum: nam si tales geniales epulæ, quales demum quotidianarum mensarum fuere deliciæ, facilis conjectatio est. Hos pisces Diastanius in ducentarum leucarum viaticum pro Maçeta seposuit: consilium enim ei dederat latrones eò usque sequendi, quò assequeretur, prædam exoraturus, aut jure in Brasilia favore Magistratuum extorsurus.

Francisci
Diastanii
professio.

CAPITO via consilio Simon Maçeta, destructorum oppidorum pro absente Ruisio præfectus, & Justus Vanfurkius, suis ovibus spoliati, deliberatâ prius pro Indorum jure tuendo morte fortes, per immensam solitudinem latrones insequuntur, & paulò post assequuntur. Mamaluci, in turmas ut ante divisi, ingentem captivorum turbam præ se agebant; ne cui daretur effugii locus, ferreis torquibus oblongâ catenâ continuatis Casquios inseruerant, reliquos vincis passim manibus incidere cogebant. Maçeta primo occursum ut catenatos vidit Indos, ab se in Christo genitos, affectu paterno & Numine instigante. *Quid, inquit, agis, ô anime? injice pedem tuum in compedes illorum, & in torques illorum collum tuum, & ne accideris vinculis eorum.* Quo dicto per renitentes Mamalucos præcepit & oblectans filios revinctos amplectitur, ipsâque catenâ se implicans, Sacerdos supplex sit prædonibus: *Aut me, ait, simul rapite, aut filios, quos in Christo genui, solvite; non sunt iniqua preces Patris libertatem innocentium filiorum postulantis, quos ut à demonis servitute eximerem, in filios me semper habiturum spondi. Nihil in eis noxa est, nisi noxam putetis bene momenti credidisse.* Risit prædo bonum Patrem, & phanaticum, qui talia & diceret & faceret, asseruit. Non destitit tamen Maçeta eò usque supplex, quò, uno è latronibus emollito, aliquot filios in Christo carissimos redemerit. Hoc successu lætus ad aliam latronum cohortem se confert idem tentaturus: inter quos, ut filios carissimos vinculis onustus, viribusque defectissimos vidit, commota sunt ipsius viscera, & blandè alloquutus, magnos catenarum nexus collo rursum sibi injicit, seque in his moriturum affirmat, priusquam à caris pignoribus separari se permittat. *Quocumque vos casus traxerit, inquit, me comitem habebitis: nec famem, dum vos esurietis, nec sitim, dum vos sitietis, nec mortem, dum vos moriemini, formidabo: catena & servitus inter catenatos filios mihi dulcescent.* Sed præsertim vincula Guiraveræ amplexatus: *Volo, clamabat, corona mea fabricatori beneficium esse, volo nunc implere novum præceptum Domini, jubentis inimicos diligere.* Prædones nihil tum tantâ virtute mitiores effecti illum exagitare, ab carorum amplexibus avellere, exercitis pugionibus mortem iis minitari, qui plus à Patre amari videbantur; sed Maçeta, inter carâ pignora & pugiones medius, imminentes ridebat mucrones, & suorum miseriam descebat, donec crudelitas tantâ pietate victa, octo captivos in constantiæ spoliis ei concederet: quos inter Guiravera & ejus uxor heroicæ virtutis præmium fuere: tantum potest aliquando etiam apud ferocissimos homines pietas, si constantiâ non destituatur. Sæpius postea hæc arte alios in libertatem asserere tentavit, irrito tamen deinceps conatu; nam quamvis nondum benè firmata crudelitas vinci subinde se sinat, ubi tamen induruit, nec flecti vult, & se vinci passam pudet. Ne igitur commiserationis latrones pœniteret, Indos è vinculis ereptos cum aræ portatilis bajulis in Guairaniam Socii remisere. Solis deinde tribus comitibus, sylvestribus baccis victitantes, latrones per immensâ terrarum spatia sequebantur, præsentem non semel evitato vitæ discrimine. Pedetentim ibant Mamaluci, ne acceleratione captivi in via omnes deficerent: fiebat tamen sæpè, ut morbo fameque defecti, aut ipsâ senectute pueritiave imbecilles, omninò fatiscerent; quos Maçeta & Vanfurkius Sacramento initiali aut Exhomologesi expiatis, cum morte mox luctaturos, omni humanâ ope destitutos, in media solitudine feris expositos, quò aliis idem beneficium præstare possent, post se deferebant.

CAPUT
XVIII

Simon Maçeta & Justus Vanfurkius latrones usque ad Brasiliam insequuntur.

Maçeta pietus.

Caritas.

Periculum.

Timoris ratio.

Vidisses

Captivorum
misera.

Vidisses in ipsa multitudine adolescentes matribus suis, matres filiis, filios patribus, uxores maritis onustos: & passim maritus uxori filiolum humeris gestanti succollabat. Si quis fugam intentaret, vi retractus crudeliter vapulabat; nec cuiquam impunè licitum erat apud patrem matrève, præ infirmitate in via deficientes, remanere: sed quo quisque loco fatiscebat, eodem solus cogebatur mori. Ab amplexu morientis filii mater paterque avellebantur, & ne soror fratri morienti oculos clauderet, violenter prohibebatur. Matribus mortuis, proles defectu lactis, aut peribatur, aut ægrè sustentabatur: ejusmodi infantem Socii longo post multitudinem intervallo repertum, prius baptizatum humeris suis ad castra Mamalucorum retulère, cui, nequicquam renitentibus latronibus, nutricem invenère. Superatis tandem ærumnosissimæ & longissimæ viæ laboribus Piratiningam delati, luculenter & amicè ab Collegii Paulopolitani Sociis excepti sunt. Et quia in ipsa prædonum patria remedium desperabant, terrâ marique ad Januariensem portum perrexère: ubi quid egerint, quid ab Brasiliæ Prætoze, quid ab Senatu, quid ab aliis impetrarint, quomodo inde redierint, cum res hujus anni reliquas evolverim, dicere in animo est. Mamaluci Piratiningam, nono ab discessu mense, cum quindecim captivorum millibus revecti prædam inter se diviserunt, uno ore fatentes, nullibi se felicius & numerosius prædatos fuisse.

Sociorum
Paulopolita-
norum bene-
ficientia.

CAPUT
XIX.

Per totam
Guairaniam
res turbantur.

Socii in-
suspicionem
adducitur.

se purgat.

Guiravera
suspiciones
dissipat.

PORRÒ Guairania recenti clade concussa miserè jactabatur, & pravis consiliis suspicionibusque collidebatur: nam Neophytorum Catechumenorumque quàm plurimi existimabant, eo fine ab Societate in colonias se redigi, quò facilius Mamalucis traderentur, passim aientes non esse fidem adhibendam iis, qui toties asseruerant, Mamalucos illis tantum infestos fore, qui Christo nomen & Hispano Regi non dedissent: plus æquò se esse expertos, utriusque esse noxios: & si præterita perpendantur, plus periculi inesse in oppido coactis, quàm hinc inde per sylvas dispersis: post adventum Patrum plures uno die, quàm multis tetrò annis, Mamalucorum armis periisse. *Quid, inquiebant, hos Patres sequimur? num satis mortuum, num satis vinculorum vidimus? quid nos fictis lacrymis decipi sinimus? Patres se dicunt, ut benevolentia specie deceptos nostris nos hostibus tradant. Patribus crebrum cum Mamalucis consilium est, idemque, utrorumque finis: nos & patriam magno metu liberabimus, si domesticum hostem perdamus.* Auxit suspicionem fama, quâ ferebatur, multos sylvestres Ethnicos insignem cladem Mamalucis intulisse. Igitur nonnulli captabant facinoris patrando occasiones. Socii contrà, sui purgandi causas in vulgus ubique spargentes, vetera & recentia Societatis in gentem universam beneficia referabant: aiebantque, jus Indorum etiam cum æstimationis & bonorum jactura contra malevolos constanter defensum. Villaricanis authores fuisse, ne Guairaniæ populis graves esse vellent. Multas leges ab Rege Catholico in Indorum favorem, adnente Societate, latas esse & promulgatas. In perniciem suam cæcos omnes ruituros, nî Sociorum consilio regerentur. Indignum esse malè suspicari de iis, quos vidissent, spretâ corporum salute, per tot tetrò annos suis animis corporibusque fuisse utiles. Præterea singuli sua merita recensebant, Ruiusius, Cataldinus, Diastanius, Salazarius, Mendoça, Spinosa, Bennavidius, Mola, spretam sæpius abs se mortem ob Indorum salutem, diu noctuque ad omnium nutum semper se paratos fuisse, nullas itinerum difficultates subterfugisse, nullum laborem renuisse. Sed ad hæc Barbari, impetu magis quàm ratione regibiles, ferociam potiùs quàm confidentiam ostentabant, rationum acervum novum dolum interpretantes. Periculum itaque in portis erat, cum Guiravera è captivitate Simonis Maçeta beneficio redux repentinus advenit, qui ut traductam suspicionibus Societatis famam cognovit, excandescens: *Quid, inquit, o populares mei, IESU Socios Guairania servatores per nefas falsis opinionibus opprimitis? Simon Maçeta, ut me vinculis exueret, illis sese induit, tamdiu prædonibus supplex minaxque, donec liberum me vobis restitueret. Comite Vansurkio libertatem nostram procuraturus, capturusque, ne quid hostes in nos deinceps audeant, in Brasiliam proficiscitur.* Plus profuit recens & palpabile exemplum, quàm rationum pondus, & Guiravera per Guairaniã disertabundus excurrens suspitionum

maculâs

maculas utcumque absterfit. Sed Villaricæ res turbidæ erant, nam nonnulli cives, conatu temerario, ausi sibi vindicare eos fuerant, qui ex Sancti Antonii oppido è Mamalucorum manibus evaserant: Cui rei, ne novarum suspitionum motivum esset, obnitendum Patres censuere. Sed tamen inter has turbas maximè deplorandum fuit, quod Prætor Guairaniam, Provinciæ suæ præcipuam partem, in tanta calamitate necessario subsidio destituerit.

Post discessum Prætoris, Franciscus Diastanius apud Nivatinguienses pro negotio divertens, ingens malum toti Incarnationis oppido magno cæteræ Guairaniæ bono detexit. Rem breviter exequat. Incarnationis oppidani quondam Antropophagi, Christophori Mendocæ industriâ ita mores mutarant, ut se sequimille familiæ recenter reductæ nihil à veteribus Neophytis differre viderentur. Verùm inter turbamenta surgentis belli, dæmon quorundam ariolorum animos sollicitans eò rem deduxit, ut ab ingressu templi abhorrerent, sermones de rebus Divinis audire nollent, Ethnicos & infantes, ne baptizarentur, absconderent, Cruces everterent, & quod ante in deliciis erat, Sociorum aspectum fugerent: denique apud plerosque omnia pietatis officia ita frigeant, ut omnium iudicio alius populus, quam paulò antè fuerat, & ad antiquam feritatem rediisse, videretur. Dolebat Diastanius lætissimum Evangelii agrum, tot sudoribus excultum, ex feracissimo squalidum ac sterilem factum; cùmque causam diu frustra indagasset, ab adolescente domi educato præter spem totam rem cognovit. Is enim narravit ariolorum id opus esse, quibus dæmone monitore Cruces omnes ludibrio essent: maximam partem Incarnationis incolarum eorum præstigiis dementatam; duo fara ab iis in montium summitatibus constructa, quò confluerent omnis ætatis & conditionis viri fœminæque: in utroque fano ex ariolorum olim mortuorum cadaveribus dæmones oracula, qualia solent, reddere: iis colendis Sacrificulos ex utroque sexu creatos: ipsos oppidi ædituos, & Christianæ catechesi præfectos, maleficio esse infectos, & alios inficere: nihil ibi sacrilegii, nihil in Christum injuriæ prætermitti. Hanc summam inter initiatos religionem esse, viros velut mente captâ cum jactatione phanatica corporis vaticinia expetere; fœminas crinibus passis perpetuum ignem in dæmonis honorem fovere. Nefas esse ossa ariolorum, quæ carnem denuò induisse mentiebantur, manu contingere. Diebus Dominicis & festis eò tantummodo concurrere, eo fine, ut Christianæ conciones & sacra destituerentur. Peractum indicium Diastanius ad Ruifium & alios Socios retulit, quos ingens timor cepit, ne ea principia magnum malum cæteræ Guairaniæ importarent. Decretum itaque est, ut hinc Antonius Ruifius & Christophorus Mendocæ, illinc Franciscus Diastanius & Josephus Domenecus, quanto possent silentio, ad fara comburenda, castigandosque mali authores, pergerent. Rebus sic ordinatis, intempestâ nocte, confecto Sacrificio, indicibus & selectis Neophytis comitati, per tenebrosa loca iter arripiunt. Diastanius & Domenecus sub ortum Solis ad unum è fanis opinione celerius delati, reperere omnia cum indicibus quadrare: nam illud amplum erat, & intus arioli cadaver in secreta templi parte, lecto è duabus columnis pensili impositum, multis sindonibus involutum, & versicoloribus plumis ornatum, summâ cerimonia ac religione celebrabatur. Foris ædiculæ plurimæ, quibus promiscuè sua jejunia & debacchationes initiati celebrabant: è templi tholo pendebant innumera dæmoni anathemata, qui vicissim suos cultores vanis mendaciorum deliriis ad insaniam usque dementabat. Cùm verò Franciscus Diastanius exquireret, ecquæ solerent dæmones ex his ossibus effutire; comperit nihil illis magis in ore esse, quam bonum nomen Societatis infamare: crebrò asseri, Jesu Socios Indorum ruinam per speciem pietatis querere; eosdem pestem manu facere. Cavendum ab sale exorcitato, cui præsentissimum venenum iuisset: fugiendâ tanquam à peste Societatis templa, sua verò frequentanda: Jesu Socios Deos quidem esse, sed sui comparatione multò minores, sibi que subditos. Diastanius & Domenecus debitum soli Deo cultum putrido ariolorum cadaveri non ferentes, Divino zelo incensi sacrilegum stratum suis manibus deturbant; turpia anathemata & ornamenta refigunt; præteritis facibus inane

CAPUT
XX.
Loquacia
Ariolorum
ossâ vener-
rationi sub-
ducuntur.

Incarnatio-
nis oppidani
pervertuntur.

Indicium
perversio-
nis.

Fanum Ari-
olorum.

Crematur.

Aliud fa-
num inflam-
matur.Incarnatio-
nis oppidani
respicitur.

Expianitur.

delubrum, & circumjacentes ædículas, nullo obstante, concremant; ovantes de-
nique domum redeunt. At Antonius Ruisius & Christophorus Mendoça per varios
anfractus & montium juga evadentes, ubi cognovère loquacia venefici ossa aliò
transportari, bajulos sub meridiem consequuti sunt: quorum plerique fugâ elapsi
feretrum deseruere, duobus tantùm ferociam ostentantibus, & mortem utrique
Socio minitantibus, vincula injecta sunt. Furiosa ossium custes per devium nemus
etiam elapsa, eò fugit, quò sedulo indagantibus accessus non patuit. Collectis
ossibus, ambo Socii, incenso cum hospitiosis templo, oppidum repetentes, in ario-
lorum manus incidissent, ni utrumque Diastanius, auxiliari fidorum Neophytorum
manipulo obviam ducto, periculo exemisset. Sequenti luce solemniter sacrificac-
tum est Individuæ Trinitati, cujus Festum commodè in eum diem incidebat. Ante
Sacrificium Cataldinus, plebe adesse julsâ, ex ingenti volumine (nam magna
Barbaris librorum admiratio est) idololatriæ damna tam disertè explicuit, ut tota
concio facti pœnitentem se statim ostenderit. Ruisius è pulpito verbis acerbis ex-
probravit Barbaris, quòd trium ariolorum Antropophagorum putrida cadavera,
præ Individua Trinitate coluissent. *Horrete*, inquebat, *quicumque prestigiatam
demonis vocem Dei Verbo Incarnato, cui hoc oppidum consecratum est, prætulistis, &
lymphaticas mentis agitationes præ suavis Divini Spiritus motibus habuistis: unum
restat, ut que monstra clam coluistis, ludibrio palam habeatis.* Secundùm hæc Dia-
stanius ex eminentiori pegmate in foro ossa ariolorum exprompta contempnim in
terram projecit: ad quæ proterenda pedibus tanto animorum ardore concursum
est, quantum sufficere videbatur ad expiandum scelus. Inter hæc intercessit res
parva dictu. Mus è calva arioli, ceu nido, proflit, quo viso omnium cachinni elati,
quòd nempe dæmon, mure timidior, loco cederet. Deinde cremandis ossibus
exstructa pira est, materiam ministrantibus, quotquot in oppido erant, mortalibus.
Sic publico apparatu, trium cadaverum combustione, offensæ Triadis iræ litatum
est, & nocentes dolore Sacramentoque expiati sunt. Lætis hoc successu Patribus
nunciatum est, in ædícula oppido contermina arioli recens mortui cadaver etiam
asservari, cui templum non pauci facere destinârunt; quam ædem eadem face
Mendoça concrematum ivit.

CAPUT
XXI.Insignis ve-
terator ex-
ploditur.

Respicitur.

CAPUT
XXII.Sancti Petri
oppidum
apud Gua-
lachos fun-
datur, &
apud eodẽ
egregiè la-
boratur.Sexcenti va-
riis temporibus bap-
tizzati.Didaci Sala-
zarii patien-
tia.

DEVICTIS mortuis, cum vivis certamen fuit. Homo erat corpore supra mo-
dum deformi, collo obstipo, pede valgo, ventre protenso, dorso gibboso,
capite enormi: Ætopum alterum diceret: hoc hominis môstrum, in altissimo monte
sedem habens, ita coluerant plurimi, ut si faveret, felices se fore; si adversaretur,
omnibus rebus carituros autumarent. Sed hac arte devicta hominis dementia est.
Captum namque Socii puerorum ludibrio palam exponunt, qui miscellum disteriis
onerantes, dæmonis sputum, vivum cadaver, sterquilinum ambulans, bufonum
principem, inflatam araneam appellavère; successu tam prospero, ut cum ejus pri-
stini cultores cernerent ab pueris impunè vellicari, proculcati, & luto stercoreque
deturpari, errores deposuerint, seque doluerint; pudueritque, tamdiu ab hoc turpi-
culo homuncione decipi. Quin & Zaguarius (sic enim vocabatur) vexatione in-
tellectum dante sapuit, & Christianus fieri voluit; deincepsque catechistam egit,
donec vitam optimo fine concluderet. His tenebris depulsis, Socii ad restauranda
damna, ab Mamalucis illata, vires & industriam converterunt.

JUSSU Antonii Ruisii Josephus Cataldinus ad Gualachos profectus, quinque ab
Conceptionis Immaculatæ colonia dierum itinere, ibi novum oppidum posuit,
ubi magna Gualachorum multitudo variis in locis habitabat. Apud quam gentem,
ob motum ferociam, longè major laborum quàm animarum fructus percipieba-
tur: constantiâ tamen evictum, ut ex utriusque oppidi factione sexcenta capita,
suscepto Baptismo, æternam salutem potius, quàm perniciem suam amarent.
Atque illud fuit decimum tertium oppidum in Guairania ex Barbarorum re-
ductione ab Societate fundatum. In Conceptionis colonia Didacus Salazarius in-
enarrabili prorsus patientiâ solus perseverabat. Post aliquot menses ex Taiaobæ

terris

terris ad eum hostiæ consecrandæ ob defectum frumenti mittebantur; quas, quia pauca erant, in multas particulas dividebat, ut in singulorum dierum Sacrificia sufficerent. Cibos ad eum aliunde missos Gualachi rapiebant: per integrum annum tres tantum casei ad ejus manus pervenere, etiam diripiendi, nisi Barbari caseorum ignari, ceram candidam existimassent. Igitur radicibus & vilissimis cibis optimus Pater vitam sustentabat, narrantque eum viperarum carnes aliquando comedissee. Quoquomodo poterat, ebriosæ gentis solemnia coercerebat, aususque non semel est, spreto discrimine, brachiorum nisu lymphaticos, ne se mutuo conficerent, prosternere, & instrumenta ebrietatum frangere. Notabile fuit in his Gualachorum symposiis dictum: nam cum dæmon adesse solitus ab compositatoribus interrogaretur, quid è cælo in hostiam Sacerdotis nostri sacrificantis sub medium missæ adveniret? respondit, Filium Dei: addens eo die, quia Nativitas Virginis celebrabatur, Virginem MARIAM è cælo etiam descendisse, geniali die filium honestaturam. Quod dictum quamvis patris mendacii sit, multum conferre potest ad tanti Sacramenti venerationem.

SUB anni millesimi sexcentissimi trigesimi finem, & principium sequentis, Tucumania Calchaquino bello afflictari cæpit: quæ poterat pace frui, si de sua tutela querula non fuisset. Hispani in conterminis Calchaquinæ vallis urbibus ante aliquot annos ideò se Societati offensos ostenderant, quod hanc vallem duabus sedibus occupasset, distantes se Sociorum reverentiâ detineri, quominus gentem indomitam subjugarent. Societas verò, quamvis Calchaquinorum pervicaciæ contundendæ frustra diu laborasset, autumabat tamen non inutilem Christianæ & publicæ rei operam se ponere, eo solo nomine, quod Calchaquinorum infantes expiaret, & autoritate suâ quasi muro bellicosissimam gentem ab Tucumaniam depopulatione contineret. Sed accedentibus aliis rationibus, vallis, uti supra demonstratum est, nobis deserenda fuit. Quâ desertâ, Saltenses & Riocenses cives, confidentius, quàm cum infidis & exacerbatis hominibus par erat, se gerentes, non secus ac ante in eorum confiniis agros excolebant: & ausus est Urbina, vir potens, in ipso vallis ostio amplam villam in castri speciem construere. Sed amorâ Societate, fractis velut repagulis, veteri odio stimulante, Barbarorum exundans furor foras erupit, vicina primum corripuens, & deinde longinqua pervadens. Conjuratone cum finitimis factâ, Urbina villam vi capiunt, quo cum domesticis & uxore trucidato, ejus filias, selectissimas virgines, postea à Saltensibus vi redemptas, abigunt; villas Hispanorum destruunt. Conjurati Andalgalæ, Famentini, Andacolæ, Capaianes, & aliæ Barbarorum nationes advolant. Indi apud Hispanos educati per fraudem dominos mactant, vi viam ad vallem, libertatis recuperandæ ergò, sibi faciunt. Tucumaniam Prætor Albornosius, Cardinalis Albornosii frater natu major, Barbaros, antequam vites jungerent, incompositos adorsus, vicit quidem, & in vallis faucibus castrum construxit: sed hostes adunati prædarios Hispanos extra vallem progressos cum eorum duce trucidant, potitque castro, Londinum urbem, occisis quamplurimis, destruunt, Riocam obsident, totam Tucumaniam belli metu concutiunt. Inter quæ turbamenta Saltense Collegium, combustis segetibus, & pecoribus abactis, nutavit: Riocense edo redactum est, ut Venerabile Sacramentum ex deserta domo educi debuerit. Nec unius anni vexatio fuit; sed ultra decennium bellum productum est, non ante finem habiturum, quàm Societas valli restituatur. Interim Calchaquinensium rebellio valde incommodavit Apostolicis excursionibus & urbanis utilitatibus. Quamquam in authenticis codicibus reperio, hoc anno per varia loca non sine aliquo fructu excursum fuisse.

IN Paranensi regione ex Acaraënsi oppido ad Caaiguas Christo lucrandos suscepta expeditio est. Caaiguarum gens est longè modica, & incultissima Indorum omnium. Ii inter Paranam & Urvaicam in sylvis sparsim habitant, unde illis nomen adhæsit; nam Caaigua sylvanum sonat. Propriâ linguâ gens utitur, haud satè ad cognoscendum facilis; nam dum voces edunt, sibilare, & inarticulatos stupos in

*Inedia.**MARIA
Virgo V. Sa-
cramentum
cobeat.***CAPUT
XXIII.**
De Calcha-
quinorum
rebellione.

1630.

*Societas à
Calchaqui-
no in officio
continuit.**Conjuratio
Barbarorū.**Albornosius
Calchaqui-
nos vincit.**Calchaquini
bellum re-
integrant.***CAPUT
XXIV.**
De Caa-
iguarum
moribus.

*Caaniguarum
cibus.**Agilis.**Prælia.**Ferocitas.**Della.***CAPUT
XXV.**
*De expedi-
tione ad
Caaniguar.**Expeditionis
difficultates.*

gutturē turbinare potius, quàm loqui videntur. Tenuissimas casās ex arborum ramis confectas, unas ab aliis longè semotas habent; nec panè major quàm ipsis feris ciborum providentiā est, adeò neque agriculturam, neque commercia exercent. Sagittā piscantur, venanturque: maximam partem vermibus, viperis, muribus, formicis, parabili sanè & passim obvio ciborum genere, & aliis animalculis vivunt: nec abhorrent ab esu tygrinæ carnis. Alces, quas Hispani magnas bestias vocant, luctando mactant, comeduntque. Simias per arbores adrependo ita sequuntur, ac si simiæ essent: quarum simiarum natura ea est, ut fugientes de arbore in arborem proles suas circumferant; ex alto lapsas Caaniguar excipiunt, devorantque. Mel sylvestre illis in deliciis est. Hydromellis potu ita incallescunt, ut illo se contra frigora tueantur. Huic genti perpetua cum tygribus conflictatio est; nec aliam paucitatis suæ rationem reddunt, quàm quòd continuis ferarum insultibus diminuantur. Rabiem pro virtute habent, cæteras animi dotes ignorant. Multi usque ad portentum corpore deformes sunt, tam simiis similes, quàm hominibus, præsertim si nares spectes, quas simas jure optimo dixeris. Dorso gibboso & plerumque collo obstipo sunt: non desunt tamen inter eos formâ præstantes, præsertim mulieres, quæ in umbra natæ & educatæ, corporis colorem Europæis non admodum absimilem conservant. Utrique sexui tenuissimus rationis usus est, quàm ciborum genere, & quotidianâ feritate, necnon libertate vitæ ita depravant, ut ab ipsis ferarum moribus non multum absint. Urticis mulieres à cingulo ad genua se vestiunt, quas urticas lini adinstar maceratas, digitisque pexas, reticulatim nectunt. Viri nullas vestes, præter pelles, habent, quarum propter parvitatem omnes ferè corporis partes sunt apertæ. Quamvis nudi incedant, ita toto corpore obcaluerunt, ut per vepreta & spineta sine formidine, viperarum adinstar, repant. Si qui bello capiuntur, difficilius quàm ipsæ feræ cicurantur; nam plerumque vincula ferrea mordent, maniacorum in morem toto corpore spumantes: quin assuescere ad aliorum consortium, & mansuescere, vix ipsi parvuli excepti possunt. Si in vinculis diu relinquantur, quâdam impotentiam animi, ceu animalia, quæ extra elementum suum educari nequeunt, paucos post dies, non admissis cibis, moriuntur. Aliud genus Caaniguarum est bellicosum, quorum bella tam ignobilia sunt, ut propiora sint ferarum insultibus, quàm hominum certaminibus. Hi viatores in suis terris incautè dormientes ex spissitudine nemorum aggrediuntur, mactantque; non tam vindicandis se, aut aliarum rerum cupidine, quàm carne hostili vescendi, aut ferocitatem satiandi libidine: quam inhumanitatem liberali appellatione bellum vocant. Vinci se adeò dolent, ut quamvis subinde ab hostibus veniam accipiant, neque cibum sumant, neque vulnera curari patiantur. Ex utraque gente Guairanæ Socii variis temporibus aliquot manipulos è sylvis eruerant, sed ferè omnes, statim ac oppido includebantur, more plantarum, quæ in umbra natæ Solem non ferunt, statim moriebantur. Acarañenses etiam Socii aliquot ejusmodi homines variis artibus æquali animarum utilitate ac corporum pernicie reducerant, optabantque modum invenire, quo mortalium miseris animarum salutem, minimo corporum damno, confulerent.

CAPITO itaque eorum terras adeundi consilio, Petrus Alvarus, aliquot Neophytis comitantibus, ex Acaraña iter arripens, transmissis Paranâ, sylvas densissimas, nullique præterquam tygribus pervias, per Piracabim ingreditur: quâ parte, per sylvarum densitatem sibi viam aperiens, tantâ corporis contentione obluçationeque processit, ut inter vepreta discerptâ veste cutem largè eruentarit. Vix tectus flumina collo tenus, paludesque pluvio maximè cælo transmittibat; eoque loci dormiebat, ubi frequentia tygrum vestigia, & semesa ab feris hominum cadavera visibantur. Semel in reticulo pensili dormiens casu arboris panè obrutus est. Inter hæc pericula, egregius animarum venator ferorum hominum spelæa ingressus, per interpretem effecit, ut octodecim capita non admodum invitè se traderent. Narrabant, pridie quàm Alvarus venisset, duos è suis à tygribus discerptos, & mulieres tres viperarum morŭ periisse. Petro Alvaro de vicinis populis scisci-

tanti

tanti respondere Barbari, non ita pridem Ibagobium quemdam Christianum apostatam ad se venisse, multisque Caaiguarum persuasisse, ut se sequerentur. & eò duxisse, quò non facilis esset, quàm ipsis sylvicolis accessus: quapropter Alvarus, quia vites agrè sylvestribus baccis herbisque sustentatæ eum defecerant, qualicumque prædâ lætus, per eadem pericula & labores vestigia relegit. Pedibus fermè ibat nudis, frequenter amnes vado aut natatione transmeabat; ex algoris & famis injuria passim genua subsidebant; continuo spinetorum occurfu fatigabatur: lubricitate aut asperitate viæ, fallente vestigia toto pondere, fatiscens corruerat. Quæ ille omnia non æquo solùm, sed intento in Deum superabat animo; quippe tanta de inventa prædâ illi voluptas erat, ut eum se largè cruentaret, aut ad saxa veperatæque offensaeret pedes, & alia incommoda occurrerent, gaudio exilire videretur. Agrè superatis viæ difficultatibus, viginti & uno diebus in itinere exactis, demum defestissimis viribus Dei benignitate, salvo & incolumi comitatu Acaraiam rediit. Et quia compererat. Caaiguarum plerosque ex patriis tenebris abductos, ceu pisces extra elementa statim emori, nequaquam sibi cunctandum duxit, quin tentaret, quâ facilitatè legis Christianæ documenta addiscerent. Quos quoniam reperit ad retinendum ineptos, & ad benè intelligendum obtusos, memor Divinæ Clementiæ, volentis homines & jumenta salvari, raptim, num crederent Christi mysteria, ab singulis inquit: cum assentirentur, volentes Baptismo initiari, quo suscepto paulò post omnes, nemine dempto, moriuntur. Quod ut perspexit Alvarus, enitavèrò gavisus est, manipulum suum per summos labores ex messe relatum dignum fuisse, qui in Æterni Patris horreum transferretur: in tantillo numero eâ cogitatione, consolans, gloriosum esse pro Christo non solùm multa agere, sed pauca agendo multa pati. Sæpiùs deinde manipulatim ejusmodi homines eodem ferè successu subsequenter annis reducti sunt. Per reliquum Patanam res quietæ erant, & si demeres metum ab Prætorè Paraquariæ, rempublicam in consultò administrante illatum, secundo cursu omnia fluebant, Ethnicis non admodùm invitè in fidem tutelamque Christi transcurrentibus, & Neophytis sacrorum æstimationem, quàm superioribus annis majorem, præ se ferentibus: univèrsim circiter quingenti ex Parancensibus, & ex Iguafuanis ducenti & viginti octo adulti, & totidem ferè parvuli Baptismi gratiam meruere.

SED longè copiosior messis ad Urvaicam fuit: nam apud Ibitiraquanos centum & quadraginta adulti, necnon centum & quinque infantes: apud Piratinienfes triplicato fermè numero: apud Caasapaminienfes præter ducentos & nonaginta & unum infantes, quadringenti & septuaginta-quinque provectæ ætatis homines: in Divi Xaverii oppido octingenti & sexaginta-tres, æquato fermè inter adultos & parvulos numero: In Caaroënsi agro supra quadringentos & octogintaduos pueros, quadringenti & septuaginta-sex rationis usu præditi, viri sceminaque Baptismate in libertatem filiorum Dei ex dæmonis servitute aserti sunt. Præter tantam messem novum oppidum constructum est, & duorum aliorum fundamenta jacta sunt. Acaragua fluvius est septem supra Divi Xaverii coloniam leucis in Urvaicam sese exonerans. Ejus accolis Provincialis Vasquius Sacerdotem de Societate promiserat, cujus spe domos suas hinc inde sparsas ita contraxerant, ut urbanitatem ambire, & Christianâ lege astringere se seriò velle demonstrarent. Societas verò magni interesse arbitrabatur hanc stationem occupare, tum ut gradus esset ad superioris Urvaicæ populos subjugandos, tum ne Niezuvius eo loci se ingerens rursus Neophytorum res turbaret. Eò igitur Petrus Romerus se conferens cum reperisset trecentas & quinquaginta familias jam convenisse, & totidem alias facile conventuras, Crucem erigit, Magistratum constituit, infantes baptizat, quorum unus primo aditæ sedis die ad Superos evolavit. Chtistophorus Altamiranus, Barbaricæ linguæ peritissimus, ex Provincialis destinatione his populis præesse jussus, per duodecim continuos annos adeò prosperè rem Christianam urfit, ut hætenus in eo oppido, Assumptæ Virgini consecrato, per Socios initiata sacris quater mille & ducenta capita censcantur. Ibidem ego Guairanicam linguam tertiarè didici,

Petrus Alvarus aliquos Caaiguaros reducit.

Baptizat.

Iterata ad eos missiones.

CAPUT
XXVI
Ad Urvaicam Assumptæ Virgini oppidum constructum.

Baptismo ruit numerus.

Acaragua fluvius.

Trecenta & quinquaginta familias reducantur.

Acaraguanorum Baptizatorum numerus.

cujus qualemcumque peritiam adeptus, magno Dei beneficio, potui per Paranæ & Urvaicæ oppida jam ab viginti annis opellam meam, quamvis tantâ exercitatione indignissimus, conferre.

CAPUT
XXVII.
Ibapirius
debellatur.

Igaii fluvius

Ibapirius
conjuratio-
nem constat.

Neophyto-
rum confa-
ratio.

Ibapirius
vincitur.

Bellum ve-
paras.

Iterum pro-
figitur.

Petri Romeri
prudens con-
silius.

Hostes capti.

IN Mediterraneis Urvaicæ populis ad Austrum vergentibus, idem planè in pe- tendis nostris Sacerdotibus motus Ethnicorum erat. Eminebant tamen Caapien- ses Apicabijâ, & Caalapaguaenses Mbocarâ, utroque numerosâ gentis domino, motoribus. Ut id facerent, permotos se aiebant Societatis continentia integrita- teque, quæ uni animarum lucro intenta nullorum corporibus noxia esset. Sed eam rem per se & per nuncios urgentibus, Ibapirius homo atrox intercessit. Is apud Igaii fluminis accolas Ethnicos ad mare vergentes, ariolandi arte famam con- sequutus, armatâ primùm familiâ, vicinos populos ad se vocat, palam edicens, Niezuvium bello se velle vindicare; & Caalapaguaenses Caapiensesque, ne exemplo noceant, opprimere. Factâ conjuratione, tumultuose arma sumunt, & in primum ferocitatis specimen Cunumipita, rebellionis incentor, Caapienses duos casu obvios obruncat. Cæteri, Ibapirio duce, in Caalapaguaenses movent, hostiliter omnia infestantes. Quâ re vulgatâ, pro incolumitate eorum, qui Fidem ambiebant, & ne Josephus Oregius solus & indefensus apud Caaroenses opprime- retur, Ibitiraquani, Tabativienfes, Piratinienfes, Caalapaminienfes, Acaraguani, Caaroenses Neophyti catechumenique copias in hostem educunt, repertumque perturbant, & aliquot occisis ad fugam compellunt. Mox fugientes insequuti, biduo post assequuntur. Sed hostes per nota vada Igaii transmisere, antequam decerni acie posset. Ubi Ibapirius, convocatis auxiliis bellum reparans, latissime per campos ignes longè plures, quàm genti suæ sufficerent, ad incutiendum timo- rem instrui jubet: & illâ se veste induens, quâ olim Rochus Gonsalvius in Sacrificiis uti solebat, & frustum sacri calicis apud se habens, non minorem quàm ille phana- ticus Niezuvius ostentabat superbiam. Sed verborum etiam insolentiâ par, vanam Deitatem affectans, vociferabatur omnes eos se perditurum, qui Patribus adhære- rent. His rebus perculsi Neophyti indubiè fugam capelli visissent, ni Alfonso Qua- nata, ignominia impotens, simul ut popularibus suis Ecclesiasticarum rerum re- verentiam, Romero monitore, insinuaret: *Quorsum, inquit, arma sumpta, ô Milites? & in quos sponte vestra venistis? si irarum parci in ea, quam videtis, sacra veste Ibapirium prophanè exultantem cernitis? & si viso illo calice, in quo toties Gon- salvio faciente effervuit Christi sanguis, frigetis, quo demum incitamento aliquando calebitis?* Simul hoc dixit, ipse cum audacioribus & ipso Romero, frigidâ licet tempestate, collo tenus, quâ vadari poterat, in flumen se præcipitat; tum alii exem- plum sequuti, unâ omnes in adversum litus evadentes, Ibapirii ædes aggrediuntur, diripiuntque. Mox duplicato itinere operam dant, ne hostes elabantur; quos assequuti proffigant. Ibapirius tantâ contentione fugit, ut omnium spes eluserit. Inter spolia conopæum altaris Rochi Gonsalvii, & pars calicis redempta sunt. Inter victos moribundum infantem Romerus baptizavit: & apud Neophytos victores ferocitatem avito more præferentes, de Christiana caritate multa locutus, ca- ptivos omnes redemptos baptizavit. Ducibus verò demonstrantibus necesse esse aliquot suspensio plectere, ut viciniori timor incuteretur, suasit, ut cadaver occisi hostis ex patenti arbore suspenderetur; illud enim æquè valiturum ad ingenerandum hostibus metum, ac si in vivos animadverteretur: sic militari prudentiæ & clemen- tiæ Christianæ abundè consultum iri. Quo suspensio, Romerus ad Socios scripsit, abs se post partam victoriam rebellium unum funestæ arbori adjudicatum, suoque suffragio, quamvis Sacerdos esset, fuisse suspensum. Cùmque omnes, quibus nota mitissimi viri prudentia erat, anxios redderet, ut jocosî ænigmatis solutionem au- diere, risum non tenuere, & ingeniosi stratagematis author clementissimæ crude- litatis laudem meruit. Cunumipita belli incentor, Ibapirii filius, & quatuor ejus pellices, præter numerosam turbam, abacti, in captivitate libertatem filiorum Dei adepti sunt. Atque utinam Ibapirius post facinus perpetratum statim sapuisset, non jam lugeremus conditionem miserissimi hominis, qui postquam vagus & extorris

aliquos

aliquot annis supervixisset, nescio quâ tactus penitentiâ ad Neophytorum oppidum æger deferri voluit, ad quod tamen morte præventus non pervenit, verendumque est, ne Deus in ipsius interitu riserit, qui vocantem tamdiu audire renuerat.

TANTA re perfectâ, Romerus, nondum dimissis copiis, animum contulit ad inchoandam apud Caasapaguacenses sedem. Eo itaque investus, Mbocarata Casiquio rogante, Crucem erigit, futuri oppidi aream designat, Magistratum constituit, inque perpetuum fidelitatis pactum Casiquiorum infantes Baptismo expiat. Et quia Apicabiã tantam Barbarorum Ibapirianarum partium, & aliunde collectorum turbam contraxerat, ut alteri oppido faciendo satis superque esse videretur, annuente Romero etiam Caapienses oppidi fundamenta jecere: ad quod stabilendum interjecto tempore pergens Romerus, centum & septuaginta infantes sacris undis abluit. Quo factum, ut dæmon fraude præcipuus melioribus artibus caperetur, ex eoque fieret Christianæ rei accessio, unde diminutionem intentabat. Ea tamen oppida nondum inter Societatis sedes nuncupo, sequenti anno id facturum, cum Sacerdotes nostros eò deducemus. Apud Caaroënses aliquid turbatum est. Acceptus ex vano rumor vulgaverat, eos Josepho Oregio mortem machinari, & Niezuvii vestigiis pedem imprimere velle: quod ubi Caasapaminienibus nunciatum est, raptim delectu habito expeditissima cohors fidissimorum Neophytorum eò se contulit, qui, re ad rigidissimum examen deductâ, cum nullum conjugationis indicium invenissent, & nullus reperiretur, qui malè affectam conscientiam aliquo affectu metûve proderet, suspitionis Caaroënses absoluti sunt; & Caasapaminienles, utpote qui motu proprio ad defendendum Oregium accurrissent, insignem laudem meruerunt. Hoc anno ad promovendas Caaroënsium res Franciscus Ximenius Oregio additus est.

CAPUT
XXVIII.
Ad Urvai-
cam duorū
oppidorum
fundamen-
ta jaciun-
tur.

Infantes ritè
loti.

Vano tur-
barū rumor.

SIMON Maçeta & Justus Vansurkijus Mansilla, qui anno superiori è Guairania in Brasiliam abactos in Christo filios recuperandi ergo sequuti fuerant, in Januariensi Brasiliæ portu apud Australis plagæ judicem de trium oppidorum depopulatione per Mamalucos factâ cum retulissent, & ut patriæ suæ captivi restituerentur, cæterorumque Guairaniæ oppidorum indemnitati caveretur, jure postulassent, ab iudice responsum accepere, id negotii ad se non attinere, sed sui tantum officii esse capitales res ad totius Brasiliæ Prætorem referre, à quo penderet iudicium. Quapropter è Januariensi portu in comitatu Provincialis Societatis JESU Baiam Omnium Sanctorum, Brasiliæ Prætoris sedem, navigarunt. Apud quem legitime conquesti tandem diploma impetravere, quo captivi Socii reddi jubebantur, & iudex creari, qui eos ab Mamalucis extortum iret. Sed id fuit speciosum magis quam efficax remedium: nec id latebat Prætorem: satis enim apparebat, crudissimum vulnus longè quam par erat mitius tractari, & latrones non jure sed vi adigendos esse. Verum quia sub id tempus Brasiliæ imminabant Hollandi, non conveniens quibusdam visum est turbare domi, ne distractis ad castigandos Australis Brasiliæ latrones viribus, Septentrionalis pars debilia latera externo hosti nudaret. Quamquam non desunt, qui putent ob nimiam in eo negotio remissionem, castigatam fuisse Brasiliam, intercepto sub id fermè tempus ab Hollandis nobili portu. Nam in comperto est, Guairaniæ captivos, mancipiorum instar, per totam fermè Brasiliam ab Mamalucis distractos, & nonnullos urbium primores injustâ emptione commaculatos fuisse, quo pluribus mali communicatione involutis remedium desperaretur. Quidquid sit Didacus Vega, nobilis Lusitanus, rem trahi ab aliquibus, non remedium quarti videns, existimavit pro suo in mortalium miserrimos affectu, negotium ad Regem Catholicum deferri oportere, & Simoni Maçetæ tantam pecuniæ summam, quanta ad tanti itineris & conficiendi negotii sumptus sufficeret, obtulit. Sed quia nunciabantur Mamaluci ad cæteræ Guairaniæ perniciem se rursus accingere, gratis Didaco Vegæ actis, Socii de reditu cogitavere. In Januariensi portu non pluribus duodecim recuperatis Piratiningam revertentes, hoc etiam ad insigne caritatis exemplum addidere, ut quadriennem puellum humeris

CAPUT
XXIX.
Simon Ma-
çeta in Bra-
siliâ frustra
procurat
Captivorū
libertatem.

Baiam Om-
nium Sancto-
rum navi-
gat.

Didaci Vega
pia libera-
litas.

tamdiu

*Socii affi-
guant.*

*In Guaira-
niam rena-
vigant.*

**CAPUT
XXX.**
*Jesu-Ma-
rianum op-
pidum ut-
cumque re-
staura-
tur,*

*Nicolas
Enartio pro-
motor,*

*Et Simone
Maçeta.*

**CAPUT
XXXI.**
*In Guaira-
nia multa
sunt me-
moratu di-
gna.*

*Pœcata ca-
stigata.*

*Leno pœni-
tus.*

tamdiu gestarent, quoadusque ad littoralis crepidinis apicem duarum lencarum itinere è portu Sancti Vincentii evaderent. Ubi Piratiningam attingere, facto tumultu, Mamaluci Socios ab ingressu Collegii vi arcuere, & in alteram domum deductos tamdiu detinere, donec Collegii Rector eos è custodia infimis precibus eximeret. Postquam verò Judex à Didaco Ludovico Oliverà, Brasiliæ Prætorè, designatus advēnit, vix mortem ab nescio quo nebulone sclopeto intentatam evasit. Audita quorundam prædonum voces sunt, asserentium, se potius suum Baptisima abjuraturos, quàm permetterent Prætoris diploma servari. Igitur Judex, desperato remedio, eò, unde venerat, rediit. Socii verò opprobriis affatim onerati, exiguo captivorum numero ex tot millibus impetrato, Piratiningani Collegii Patribus viaticum largè ministrantibus, secundo Aniembio ad Paranam, è Parana ad Paranapanai fluminis oppida post unius anni terrâ marique labores, facto etiam ibi, ubi Josephus Anchieta olim submersus fuerat, ad Aniembii scopulos naufragio, salvis corporibus navigavere.

INTERIM Guairaniæ Socii præteriti anni cladem novis operis sarcire satagentes, circum omnia nemora excutiebant, eo consilio, ut qui Mamalucorum metu fugerant, denuò reducerentur. Antonius Ruisius ad Sanctorum Michaëlis & Antonii ruinas, necnon ad Caaïvensem regionem excurrens, aliquantulam Ethnicorum turbam Religioni Christianæ conciliavit. Sed spes eo tempore restaurandæ rei potissimum in Guiravera erat, qui posteaquam nescio quâ prodicionis suspicione apud Socios se purgasset, luculenter ab Ruisio veniâ donatus, & in patriam remissus, tantam mox coëgit turbam, quanta sufficit ad reficiendum antiquo in loco JESU-Marianorum oppidum. Ad quod reedificandum missus Ignatius Enartius Lotharingus, vir planè probus, egregie opus promovit, donec Simon Maçeta è Brasilia redux, post nunciatam ubique Mamalucorum pertinaciam, ad Huibai præcipitii proxima loca eo sine transferre JESU-Marianum oppidum juberetur, ut remotiores ab prædonum excursionibus essent. Ibi igitur oppido & templo ædificatis, magnam adultæ gentis & puerilis ætatis multitudinem Christianis addidit.

EX Guairania reliqua multa præter morem nunciata sunt. Ad Paranapanazum fluvium juvenem quemdam, Angeli custodis, humanâ specie visendum se præbentis, monitis surdas aures præbuisse, & dæmonis familiaritatem plus illo æstimasse, idcirco sanum & vegetum, noctuque meretriculam quæritantem, derepente diem suum obiisse. Juvenem Festis diebus audiendi Sacri negligentem à dæmone tygridis specie exterritum, denique in negligentia pertinacem à vera tygride, adstantibus & incolumibus amicis, discerptum, summo tamen Dei beneficio scelera Pœnitentiæ Sacramento ante mortem eluisse. Item sceminam visu horridam, ulnis infantulum gestantem, forori post mortem sese ostendisse, & asseruisse se furti, contumeliæ, & prolicidii damnatam, ignibus æternis ardere: in cujus fidem ferramentum furto quondam ablatum, igne inferno calens, fororis dextrâ admovisse, impacto simul criminum horrore. Ex Ibitirambeta etiam nunciabant, juvenem incestuosus cum matre & filia amoribus implicitum, serò facti pœnitentiam optasse. A tygride adulterum, intactâ adulterâ, dilaniatum, & puellam festæ dici negligentem, & alteram parentibus rectè monentibus pervicacem, eodem fato periisse. Villaricæ, sub Hispani hominis, lenonis officio diu functi, mortem, auditum catenarum & vinculorum stridorem, ignemque visum per totam domum, omnibus adstantibus spectantibusque, vi invisibili dissipari (quæ terriculamenta etiam post mortem audita sunt) tanto ad portentum visendum concurrentium hominum pavore, ut autoritate publicâ domus destruenda fuerit. Narrabant etiam pervicacis hominis in Indorum defensores maledicentiam, serò in ore carcinomate cœlitus punitam. Horum prodigiorum ergò per totam Guairaniam diu & piè trepidatum est, Sacra diligentius adita, castimonia & iustitia majori in pretio habitæ, & frequentius conscientiæ iustrata sunt. Præter quos pœnitentiæ fructus ingens numerus Barbarorum hoc anno Baptisimum suscepit.

CAPUT

GUAIRANIA itaque se iterum erigebat, sperabantque Socii novis incrementis superioris anni cladem brevi refarcitum iri, cum trepidum nuncium adfertur, ab Mamalucorum cohorte Divi Pauli oppidum destructum, & incolas omnes in servitutem abactos fuisse. Huic oppido præerat Joannes Suarius, qui latronum ducem domum nostram jam ingressum alloquens infimis precibus rogat, ne vellet gentem novam in contemptum Christianæ fidei vexari. Plura dicere parantem, directo in ejus pectus sclopeto, interpellat latro, indubiè explosurus, nisi Suarius pectus utraque manu nudans constanti voce dixisset, ne differret explodere; nihil enim se avere magis, quam vitam pro ovibus suis ponere. Quâ fortitudinis ostentatione exanimatus prædo sclopetum dimittit. Hoc primo periculo defunctus, amore ovium stimulante, è Tupicorum manibus aliquot captivos eripit, quos ne denuo abigerent, genibus ante latrones positos obtestabatur, ut se suâ potius supellectile, quam carissimis in Christo filiis spoliarent. Sed nihil profecit apud latrones tanta pietas, omnibus iteratâ crudelitate abactis. Dum hæc domigeruntur, in oppido cæteri prædones tantâ inhumanitate furebant, ut nullus ferme fuerit, qui inter vulnera & mortes vincula non induerit. Factâ populatione, hominum urbanissimi simul omnes quasi valedicturi ad Patrem venere, pro omni solatio ironicè togantes, ne se mærore conficeret, eandem enim fortunam omnia Guairaniæ oppida passa esse. Quo audito Suarius, nequicquam reluctans & identidem eum prostrudentibus Mamalucis, statim ad Incarnationis oppidum properare voluit. In itinere cum ante oculos suos concatenatos filios in Christo carissimos, & alios invasionis ignaros, ex villis ad oppidum venientes, de novo abigi videt, dolore pænè obrutus est: qui dolor in immensum crevit, quando tantisper ad oppidum rediens, ut aliquibus saluti foret, è sinu suo abstractas gentis reliquias abigi ab latronibus conspexit. Igitur unico adolescente & puerulo comitatus (nam non plures ex tanto numero latrones ei permiserant) oppidum omninò deserit. Iter erat scabrosum, & hyemis tempestate pluvia maximè sæviebat; quare viribus ex mærore, inedia, & defatigatione paulatim deficientibus, eò redactus est, ut sibi jamjam moriendum putaret, nisi ex Incarnationis oppido aliquot bajuli cum comœatu advenissent: eo enim jam velaverat fama depopulationis, quâ auditâ plerique Neophyti Mamalucorum metu deserto oppido, partim ad Sancti Xaverii coloniam, partim ad Huibaum confugere. Multi adnitentibus Sociis aliò transmigravere. Suarius relictis utcumque viribus ad Divi Pauli ruinas rediens, aliquot Indos hinc inde sparsos retraxit, exiguum ingentis mæroris solatium. Sic oppidum unum prædorum furore, & alterum solâ trepidatione, sine spe restorationis deleta sunt. Antonius Ruisius, dum hæc gerebantur, inter Gualachos versabatur, qui ad subveniendum miseris accurrens, nihil in afflictissimis rebus consilii invenit, quàm si gentem ex utriusque oppidi destructione requiri & versùs Villaricam, ubi Sancti Thomæ semita visitur, ad construendum denuo oppidum deduci juberet. Sed id fuit novis se miseris inferere, nam alii Indorum abactores, prædæ intenti, quotquot potuere abductos, aut suis servitiis addixere, aut in Paraquariam immenso pænè tractu abegere. De quâ re per Joannem Suarium & Didacum Raçonierium postremò per se Villaricæ conquestus Antonius Ruisius, cum nihil proficeret, & imminerent alia ab Mamalucis pericula, Franciscum Diastanium in Paraquariam amandat, Prætozem de totâ re edocturum & fulcimenta ruentis Provinciæ postulaturum.

SED Prætor, audito Franciscò Diastanio, de invasione Mamalucorum, oppidorum direptione, & totius Guairaniæ periculo differente, Neophytorum miseriam tam iracundè accepit, quàm non convitia debuisset; & inter alia, Diastanio respondens, ait, scire se ex Villaricanorum litteris futiles esse Sociorum metus, Societatem in immensum omnia augere quo se in invidiam traheret aliorum. Sed Franciscus Diastanius, ne dissimulatio tantæ rei Societati aliquando fraudi esset, supplicii libello ex formâ juris concepto, per scribam publicum à Prætoze postulat rebus Guairaniæ provideri. Quibus postulationibus cum Prætor non responderet, nec

Kk

sperarent

CAPUT
XXXII.
Sancti Pauli oppidum devastatur, & Incarnationis colonia describitur.

Joannis
Suarii magnanimitas.

Erumna.

Incarnationis oppidi desertio.

CAPUT
XXXIII.
Socii in Guairania & alibi variè vexantur.

Paraquaria Prætozis incuria.

ſperarent iræ ſucceſſuram oppreſſæ innocentæ æſtimationem, Diaſtanius circumflexo per Paranam itinere ad Provinciam, conſilii ergò, quàm celerrimè potuit, navigavit. Eodem planè tempore, nec abſimili de cauſa, Petrus Romerus Didacum Alfarum eòdem navigare juſſit, quòd idem Prætor, diſſuſo in multas partes malo, lege cavifſet, ne quis impoſterum injuſſu ſuo per Paranam in Guairaniam pergeret, ſed qui eò ire vellet per Paraquarium, ducentarum & quinquaginta leucarum circuitu, iter circumſceteret: & quamvis Societas Prætori expoſuiſſet eam legem reipublicæ noxiam, utpote quæ bello afflictis ſubſidia tempeſtivè miniſtrari non ſineret, tamen nihil impetrarat ab homine conſilii ſui tenace; qui inſuper id addiderat moleſtiæ, ut vulgaret, vi effecturum ſe, ut Neophyti noſtri privati hominibus ſervirent. Franciſcus Vaſquius Provincialis, afflictarum Provinciarum ſtatum cùm cognoviſſet, immenſo propè dolori ſuccubuit. Auxit dolorem è Guairania ſuperveniens Paulus Bennavidius ab Ruifio miſſus, ut nunciaret quorundam mortalium inſolentiam, Neophytos illos, qui è Mamalucorum vinculis ſe exemerant, pro mancipiis diſtrahentium, aut in duram ſervitutem redigentium. Adeò ut miſerrima gens inter incudem & malleum poſita penitus contereretur. Ob eas res Provincialis, imperatis per Collegia precibus & Sacrificiis, Franciſcum Diaſtanium ad Senatum Regium in Peruviam mittit. Ipſe verò adverſo Paranâ in Guairaniam, Socios ſolaturus, & alias calamitates oculis perſpecturus, navigat.

CAPUT
XXXIV.
Societas per
Tucumaniam egre-
giè laborat.

1631.

ANNO milleſimo ſexcenteſimo trigefimo primo, è Cordubeni Collegio excurrentes Socii, multis Æthiopiſ, adhibitâ conditione, Baptiſmum denuò contulère. Joannes Cereçeda & Antonius Maçerus per quinque menſes continuos Quimilparupes, & Catamareanam vallem apoſtolicè peragrantes, exanthlatis multis laboribus Quichuano & Calchaquinenſi idiomate uſi, præter alia opera, ducentos Barbaros, de quorum Baptiſmi valore dubitabatur, facris undis, cautè tamen, ſubmerſere. Ratio in plerisque dubitandi erat, quòd Hiſpanus homo, qui defectu Sacerdotis in eo tractu baptizabat, corruptâ formâ uti ſoleret, & multi adultæ ætatis homines ignorarent, quid olim cùm baptizarentur, ſuſciperent. Gaſpar Oſorius, è Chaqueniſ expeditione rediit, Cucuiſenſem regionem inſigniter excoluit. Et, ne ſingulorum Collegiorum excuſores appellem, omnes ſtudio pari, ſolitæ Apoſtolicorum virorum armis, inter Calchaquini belli Tucumaniam pænè totam concutientis tumultus, & peſtis plerisque in locis latè graſſantis metum, magnas ubique clades dæmoni inferbant.

CAPUT
XXXV.
Apud Caapienſis &
Caafapaguacuenſis
oppida con-
duntur.

Oppidum Di-
vorum Petri
& Pauli.

Colonia Di-
vi Caroli.

SED vis Apoſtolicarum progreſſionum, in Urvaiceniſ Provincia præſertim, vigeat. Petrus Romerus, acceptis aliquot Sociorum ſubſidiis, ad Caafapaguacuenſes rediens, Vincentium Badiam linguæ peritum eis præfecit, tanto Barbarorum plauſu, ut ad Socios excipiendos viam per intactum unius leucæ nemus, deturbatis arboribus, complanaverint. Hoc oppidum Divis Apoſtolorum Principibus Petro & Paulo dicatum, ante finem anni ſexcentas familias, Catechumenorum albo inſcriptas, computabat, è quibus, præter infantium magnam multitudinem, nonaginta adultæ ætatis homines hoc anno baptizari meruere: cæteris, donec ſufficienter erudirentur, in aliud tempus dilatis. Non diu poſt Petrus Mola è Guairania veniens occaſionem dedit ponendæ apud Caapienſes ſedis. Apicabija ſexcentas & quinquaginta familias commodo in loco congregârat, & plerique Barbari tanta ob adeptum Societatis Sacerdotem præbuere lætitiæ ſigna, nemo ut dubitare poſſet ecclitius eſſe permotus. Id oppidum, quarto ab Caafapaguacuenſibus lapidè poſitum, Divo Carolo Boromæo, Didaci Torres adhuc ſuperſtitis poſtulatû, in gratiam Frederici Boromæi Cardinalis, hujus Provinciæ benefactoris, ritè conſecratum eſt.

CAPUT
XXXVI.
Tapéſi provin-
cia primū
aditur.

PAULÒ antequàm hæc fierent Andreas, Rua ex Japeivenſi oppido, juſſu Romeri, adverſo Ibicuito navigans, ad Tapenſem Provinciam penetrare auſus,

trium

trium vicorum intolas invitavit, ut se ad Trium Regum coloniam, paucitate laborantem, sequerentur. Sed ferè omnes repugnare, aientes, si Socii in suis terris oppidum fundare vellent, neminem refragaturum, Christoque omnes nomen daturus. Quare cum gentis primores ostenderent ex suis & vicinorum Casiquiorum affeculis numerosissimum oppidum confici posse, & insuper suam operam ad id offerrent; Andreas Rua in eam spem, peste grassante, ducentos & quinquaginta infantes sacro Fonte expiavit. At Petrus Romerus, terrestri itinere ad aliam ejusdem Provinciæ partem delatus, longè maturiora rei benè gerendæ invitamenta reperit, ultrò ipsi obviam per viginti leucas progressis quibusdam Casiquiis, Socios Jesu ad fundandum oppidum invitantibus: cum quibus iter moliens, in Guaimicæ potentis Casiquii terris ducentos circiter sagittarios, præter imbellem multitudinem, censuit, una voce promittentes Christo se adhæsurus, si Sacerdos concederetur. Cujus obtinendi desiderium satis ostenderunt, viam amplam dejectis arboribus, & stratis extemporaneis pontibus, complanantes, quò commodius & honestius Romerum in suas terras inducerent. Qui inde ad Jabici Casiquii pagum pergens, ducentas & quinquaginta familias Barbarotum computavit idem sagittantium: quorum & aliorum Casiquiorum votis Romerus faciens satis, in Guaimicæ pago futuri oppidi aream delineavit. In qua postquam sub Cruce, solito ritu erecta, undecim supra ducentos infantes Christianos fecisset, sanctè promisit se de Sacerdote eis, quamprimum posset, provisorum. Interjecto tempore, sed eodem anno, ad alteram ejusdem Provinciæ partem, Igaï fluminis fontibus obversam, excurrrens, benè magnam Ethnicorum multitudinem Tupaminio & Quararæo Casiquiis obnoxiam in tribus pagis reperit, qui, quòd se monstrarent legis Christianæ cupidos, baptizatis quibusdam infantibus, spe aluit, fore ut (quod factum est) concesso Sacerdote, ad oppidum reducerentur. Porro hæc oppidorum initia inter Societatis sedes nondum computo: id facturus brevi, quando Socii ex professo eò inducentur, & per Tapensem Provinciam victorica arma, pulso dæmone, circumferre incipient. Hæc interim in prægustum prælibare volui, ut sua quæque res suo tempori tribuatur.

A PUD Caalapaminienses septingenta Neophytorum capita; apud Tabatienses quingenta; apud Ibitiraquanos trecenta; apud Caaroënseis toridem, & alibi vario numero, pestis demessuit, ingenti Sociorum labore. Porro quia sæpius occurrunt ejusmodi pestes in novis Neophytorum oppidis, ut semel ante oculos ponam lue afflatos juvandi modum, sciendum est, hunc esse morem JESU Sociis novas colonias construendis, Indos, ne fame pereant, ad antiquos pagos, ciborum causâ, frequenter remittendi, donec satis sementis in novorum oppidorum vicinia habeant, & ob id sæpè fieri, ut quarto quintove lapide ab novo oppido absint, teneanturque Sacerdotes nostri, peste grassante, quò Cathecumenorum, Neophytorumque necessitas postulat, per juga montium, per intacta nemora, per paludes, per obvia flumina rependo, equitando, advolando, noctu diuque, præfenti plerumque ab tygribus, viperis & ab ariolorum insidiis periculo, excurrere. Contingit aliquando, unum hominem uno tempore in tot partes distrahi, ut in ambiguo sit, an ad puerum sine Sacramento morientem, an ad decrepitem senem, eodem se ante mortem muniri postulantem, an ad expiandum in ultimo agone certantem Neophytum se duci sinant: sorti que sæpè committenda æterna plurimorum salus. Cui incommodo ingeniosa Sociorum industria utcumque cavet, Neophytorum quorundam delectu, quibus perpetuò incumbit, pagos, villas, mapalia & antra invisere, inquirereque, num sint, qui Sacerdotum nostrorum operâ egeant. Eorumdem est Sociorum exemplo venam secare, pharmaca miscere, ægros ad oppidum reportare, & quando necessitas postulat, Baptismi Sacramento initiare. Quo in officio apud Caaroënseis Vincentius Japuius, Casiquius olim inter Rochi Gonsalvii necis complices unus, ita se probavit, ut commendationem mereatur. Unus enim ipse peste infectos ubique conquirens, ad oppidum reportabat, cibos egenis procurabat, morientibus aderat, si alicubi superstitionis antiquæ reliquias

Ducenti & quinquaginta infantes baptizantur.

Item ducenti & undecim.

CAPUT XXXVII.
Socii Urvaïcentes peste afflatis optulantur.

Peste afflatos juvandi modus.

Vincentii Japuii caritas.

esse suspicabatur, Sociis manifestabat, verbis castigabatur, ignaros erudiebat, denique pietatis officia omnia implebat. Factumque semel est, ut cum conjugem peste afflatam, quam humeris ex remoto loco Sacramentorum ergo deferebat, in itinere amisisset, nihil tamen ejus morte deterritus, aliis & aliis lue contactis, ne in expiati perirent, succollaverit: quo in munere morbo lethali tactus ad oppidum delatus est. Ubi unica morientis cura fuit, Josephum Oregium & Franciscum Ximenum ibi curantes de suorum popularium periculo monere; qua in animarum cura animæ suæ non incurius, cum innocentia baptismali ad Cælos, ut spes est, evolavit. Huic in officio successit Marcellus Maëndius Casiquius, cui in more erat Sociis moribundis per spissitudinem nemorum noctu indagantibus, non face sed falce accenso præluere, tanto in his officiis mortis contemptu, ut paucis post diebus peste & ipse contactus, ad ultimam luctam ab Oregio inungi postularit. Cui Oregius, *Te inungam*, inquit, *ô Marcellus, & si verè credis, per illam Sanctam Unctionem corpore & animo valebis. Credo*, subintulit æger. Ergo *valebis*, addidit Oregius, *fides tua te saluum fecit*: nec dictum ab facto abluit, Maëndio pristinae sanitati & officio feliciter restitutum. Quo facto, æstimatio Extremæ Unctionis, contra Ariolos, feralem esse divulgantes, asserta est. Tabaca Casiquius, succollante cum eo matre, genitorem suum Baptismi ergo per sex leucas ad oppidum detulit; eo officio promeritus, ut pater, mater & ipse Baptismi gratiam consequerentur. Catechumenus alter Matri morienti, Christianorum sacrorum desiderio, ex remoto maxime loco humeros supposuit, cui in itinere vix jam animam trahenti, casu ab Superis disposito, Josephus Oregius circum omnia nemora amore prædæ excutiens occurrit, & eam sacris aquis expiatam ad cælos transmisit. Nobile par conjugum famam etiam meretur: qui filiam ægram, adultæ quàm infanti propiorem, humeris per quatuor leucas advectam, eo consilio Christianâ doctrinâ in itinere instruxere, ut instructam Sacerdos statim baptizaret, minusque de salute aternâ periclitaretur. Valuit industria: nam inter brachia parentum felix puella tum vivere desiit, cum jam elinguis in conspectum Socii delata, ritè lota incepit esse Christiana. Quarum rerum exercitatione tantum veræ laudis Caaroenses mereri videntur, quantum sufficit ad delendam maculam sacrilego parricidio contractam. Numerus peste sublatorum abundè compensatus est excursionibus Apostolicis, & Baptismorum multitudine: nam apud Caaroenses nongenta & duo capita; apud Tabativienfes septingenta & quinquaginta duo cum ipso oppidi duce; apud Acaraguaienses quadringenta & quadraginta quinque capita, magna partes adultorum hominum, primo Sacramento expiata sunt. In Ibitiraquanorum oppido centum & quadraginta septem adulti, præter centum & sexaginta sex infantes; ex Caasapaminienfibus septingenti & sexaginta sex adulti, præter trecentos & quinquaginta quinque infantes; ex Piratinienfibus quingenti circiter omnis ætatis, & alibi multi, ab Sociis ritè loti sunt. In Assumptionis Neophytorum oppido templum & domus Sociorum hoc anno arsit, tanto novorum hominum dolore, ut luctum publicum pro infortunio more barbarico instituerint, veriti in pristinis ne Socii ob incendium se desererent. Sed Altamiranius, delinitis eorum animis, promissâ sedis perpetuitate, ad reedificandum templum domumque ita animavit, ut multi, quò ædificium ad culmen citius perduceretur, ex suismet domibus materiam detraxerint. Apud Ibitiraquanos templum imbricatum & affabrè factum hoc anno Virgini Immaculatæ eo sine solemnissimo apparatu dedicatum est, ut Neophytis Ecclesiasticarum rerum æstimatio insinueretur, & Ethnicis ad celebritatem ex remotissimis locis concurrentibus persuaderetur, ne se in viva Sancti Spiritus templa consecrari tenerent, optimo in utrisque successu.

Marcelli
Maëndii
vigilantia.

Extremæ
Unctionis
via.

Baptismi
desiderium.

Numerus
baptizato-
rum.

CAPUT
XXXVIII.
Apud Iguazu-
uanos gesta
narrantur.
Baptismorum
numerus.

IN Iguazuana Mariæ Majoris colonia, in qua ducenti & quadraginta novem hoc anno Christo accessere, adolescentulum unum captivum ex Caaguaru gente Claudius Ruierius eo sine redemit, ut linguæ Guaranae peritiam adeptus, Sociorum apud populates suos interpret esset. Nec res utilitate caruit: nam cum Caaguæ animadvertissent Iguazuanos, antiquos hostes suos, jam Christianos, vix amplius violentos esse, quorundam animos subiit desiderium ad vicina Divæ Mariæ Majoris oppi-

ris oppi-

ris oppido loca progrediendi: eoque processere, ut eorum Casiquius cum aliquot assēctis non agrē se ad oppidum duci siverit. Ad quos visendos, non secus ac ad Africana monstra in Europa itur, concussus est. Socii ad cicurandos feros homines Divi Xaverii Iyphanotheculam eis ostentavēre, creditumque est plus mutum pictumque Xaverium & ejus reliquias potuisse, quam vivam ceterorum Patrum virtutem. Exinde enim per interpretem feri homines sermonem Sociorum avidē arripiebant, & positis suspitionibus cibos appositos non illibenter admittebant, nostrorumque vestes & calceos attoniti atredebant, autumantes eos calceatos petafatosque olim fuisse natos: adeo prater sylvas suas sylvicolæ illi nihil noverant. Lepidum fuit, ad æris campani tactum ceu ad tonitruum, stupidos cernere, audirēque sciscitantes, qui tantilla moles adeo sonore loqueretur? Lepidius fuit, feros homines, tygridum barritibus tantum affuetos, ad musicæ numeros sponte suâ subsilientes videre, & Neophytos nostros ad symphonicos modulōs salutantes ultro imitari, denique, factâ aliqua redeundi spe, suas sylvas feri homines repetiere. Quamvis Socii nullam unquam occasionem omiserint de ea natione benē merendi: tamen rari admodum hætenus Christo nomen dedere.

HOC anno Episcopus Paraquariensis Parāenses Neophytos inspectum venit. Venientem Petrus Romerus & Socii per vias arcibus triumphalibus conspicuas in ornatâ novorum oppidorum templa, inter vocum & instrumentorum musicorum concentum, Infulâ & Pontificali veste insignem invexere: stupentibus hinc novis hominibus ad Præfulis majestatem: inde verò Præfule approbante Societatis labores, quæ tam pulchro additamento Christianum imperium auxisset. Multa millia Neophytorum altero post Baptismum Sacramento ad spiritualem pugnam pro officio confirmavit, abiensque litteras honorarias conscripsit, quibus Regi Catholico significabat, vidisse se nostrorum Neophytorum oppida, ab Societate ad Parānam constructa, quæ non jam saperent barbariem, sed humanitatem benē cultorum hominum. In Acaraïensi Nativitatis Virgineæ oppido, Josephi Anchiætæ reliquiæ duobus adolescentibus, uni sumpto veneno, & alteri viperæ morfu, ad extrema deductis, salutare fuerē. Ibidem imago Beatæ Virginis & Divorum Josephi & Ignatii portentose sudavere, stupentibus ad insolitam rem Petro Alvaro & Antonio Palermo oppidi curatoribus, & triste nescio quid ominantibus, præsertim cum nunciatum est alteram Virginis iconem sub id tempus Piratiniæ in Brasilia etiam sudasse. Auxit omnis metum Emmanuël Correa, vir nobilis, è Brasilia nuper advectus, nuncios multas Mamalucorum & Tupicorum cohortes in totius Guairaniæ perniciem arma moliri: immoto ad hæc Paraquariæ Prætorē, & nihil de incuria remittente. Itaque horret animus in Guairaniam proficisci, & rerum dicendarum calamitas ab solito officio calamum absterret. Porro pergendum est.

FRANCISCUS Vasquius Provincialis, inspectis Parāensibus oppidis, per famosum illud præcipitium, eodem quo ejus decessor labore, in Guairantam penetravit. Nam quamvis Paraquariæ Prætor illac iter habere vetuerat, tamen recentioribus litteris Senatus Chuquisacensis Regius, abrogatâ lege, edixerat è bono publico non sibi videri, si communes compendiarieque viæ interdicerentur. Igitur postquam Provincialis primam Guairaniæ Hispanorum urbeculam attingit, citato amplissimi ordinis edicto, magistratum de fractâ Prætoris lege conquerentem, postulantemque, ne illac rediret, facile compefcuit. Villaticam adverso Parānâ & Huibajo delatus, trepidum nuncium accepit de Divi Xaverii oppido ab Mamalucis obseflo. Quo accepto nuncio, animatis ad auxiliandum Villaticis, quantâ potuit remorum contentione, viâ compendio usus, in Sociorum subsidium properavit. In Divi Xaverii oppido aderat Sylverius Pastor initio invasionis, qui cognito ab Mamalucis suos Neophytos è remotioribus villis in servitutem abigi, extra oppidum progressus latrones adiens, spreis ferreis fistulis in suum pectus directis, tantum gestu, voce, minis, lacrymis potuit, ut aliquot captivos sibi reddi impetrârit. Sed

*Casiquiâ ut-
cunque cicu-
rati.*

CAPUT
XXXIX.
De reliquis
Parānæ re-
bus.

*Confirmatio
Neophyti.*

*Josephi An-
chiætæ Reli-
quia.*

*Sudor por-
tentosus.*

CAPUT
XI.
Sanctorum
Xaverii &
Josephi co-
loniarum de-
populatio.

*Franciscus
Vasquius
Guairaniam
avit.*

*Mamaluci
oppidū Divi
Xaverii in-
vadunt.*

breve fuit solatium, hostibus sequenti die in villas oppido proximas effusis, & populationem solitâ crudelitate facientibus. Quibus iterum obviam factus, conspecto Mamaluco acinacem iteratâ savitie in Neophytum, quem vulneraverat, vibrante, ausus est in patricidâ brachium involare, vociferans, malle se, quam carissimum in Christo filium, feriri. Sed Mamaluci fectâ urbanitate eum cingentes, & per sarcasmum, ne nimium irasceretur, obsecrantes, occasionem dedere Neophytis suis procul id spectantibus existimandi, Patrêm suum à Mamalucis circumventum occisumque fuisse. Quæ fama, quamvis falsa, plurimis salutis fuit; trecentis omninò Xaverianorum capitibus, ne Pastore destituti præda lupis fierent, citatissimâ fugâ ad vetera Guairaniæ oppida elapsis: quorum non paucis è fuga retractis vincula prædones iniecere, aliis alibi eandem fortunam expertis. Trecentos Sylvester Pastor hinc inde conquestos ab servitute conservavit, & octodecim à prædonibus recuperavit, quos omnes Joanni Suario, in auxilium recens appulso, in tutum recipiendos tradidit. Mamalucis interim, more suo, munitione è palis factâ extra oppidum captivos includentibus, aut magnis catenarum nexibus insertos, ne elaberentur, arctantibus. Antonius Ruifius ubi ad Divi Xaverii portum, dissipatâ jam gente, appulit, immenso dolore dirigit. Christophorus Mendoça eò, etiam invasionis nescius, appellens, manipulum Ethnicorum abs se recens è sylvis reductum, re cognitâ, continuo labore, ad vetera oppida extra præsentis periculi aleam, quantâ potuit celeritate, deduxit. Eo in rerum statu Villaricani advenere, qui in Mamalucos inveciti, uno è suis occiso, & altero vulnerato, pedem referentes, nunquam deinde adduci potuere à Provinciali, qui cum ipsis venerat, ut secundum impetum ad captivos liberandos tentarent. Igitur postquam Pindovius, Nivatingiënsis coloniæ destructæ dux, tractâ in partes numerosâ fœderatorum multitudinè, prædonibus se tradidit, templum oppidumque Divi Xaverii destructum est, tanto Sociorum omnium dolore, quanto superioribus annis ad reducendos ferocissimos antropophagos labore constructum fuerat. Id oppidum mille & quingentas familias aliquando computarat, ex quo numero vix quingenta capita è prædonum furore erepta, secundo Tibaxiyâ, ad vetera oppida Provincialis remisit. Non hic stetit invasionis lues: nam Sancti Josephi colonia, inter Sancti Xaverii & Sancti Ignatii oppida media, sola trepidatione destructa est, ejus incolis Mamalucorum metu fugâ dilapsis, aut in eorum manus prolapsis. Et quia tot oppidorum destructorum reliquæ veteribus coloniis oneri esse poterant, Provincialis non procul Laureto, ut mutuâ se vicinitate defenderent, novum oppidum, ad quod incolendum concurrerent omnes ii, qui prædonum furem evaserant, specioso magis & prudenti, quam profuturo consilio, construi iussit.

Aliquot capita conservantur.

TUSAC

Pindovius Mamalucis se tradidit.

Quingenta capita oriuntur.

CAPUT
XLI.
De deferendis Tãaobanæ factionis oppidis agitur.

Tãaobanæ factionis factus.

Nuncium de Mamalucis.

Pars esse resistendum hostibus.

His rebus ordinatis, Provincialis Vasquius cum Antonio Ruifio & aliis Sociis ad juvanda Tãaobanæ factionis oppida celerrimè contendit: nam rumor increbuerat, non ex vano acceptus, sub numerosissimis signis Mamalucos & Tupicos, in reliquæ Guairaniæ perniciem conjuratos, adventare. Circa Tãaobæ terras tria oppida Societas erexerat, quorum unum Archangelis dicatum, suprâ mille familias censebat. In Sancti Thomæ oppido octingentæ familiæ se aggregaverant, & Simon Maçeta in reâdificata Jesu-Mariana colonia tantam Barbarorum multitudinem Guiraveranæ factionis denuò reduxerat, ut vix à primo splendore differre videretur. Hinc dum appulit Provincialis, & coram vidit ferocem nuper Antropophagorum gentem, ita jam ad honestam piamque vitam proclivem, ut quotidie neminem aut Catechesi adesse, aut religiosè festos dies celebrare, aut utilia animis corporibusque monita audire pigeret, non potuit non laudare dexteram Excellsi, qui ex lapidibus his fecerat tot filios Abraham. Socios verò Divinæ bonitatis instrumenta, amplexus hortabatur, ut quo pede cœpissent, porrò pergerent. In his rebus versanti rursus nunciant exploratores, Mamalucorum cohortes non procul abesse. Quare Provincialis, adhibitis quotquot potuit in consultationem Sociis, à singulis percunctatur, quid in re trepida factitandum putarent? Plerique responderunt, duos esse modos Tãaobæ populos juvandi: si nempe ad resistendum hostibus animarentur, aut ad

tutiora

tutiora loca ducerentur. Qui resistendum existimabant, movebantur præsertim numero Neophytorum Catechumenorumque, quos Ethnici ipsi juvarent, si in auxilium pro communi causa vocarentur. Addebant, transmigracione indubiè præscindi spem juvandi tot Ethnicorum millia, Societatis curæ se tradere volentium. At qui transmigracionem suadebant, præfati nihil se magis in votis habere, quam pro ovibus suis vitam ponere, non metum mortis allegabant, sed cognitum Mamalucorum Tupicorumque furorem, quorum pauci immensam Barbarorum multitudinem aut in servitutem redegerant, aut sædè trucidarant. Indos corpore nudos sagittis arundineis uti, quorum propter bicubitalem longitudinem levitatemque infirmus ferè & incertus est ictus, fierique non rarò, ut volantes sagittas per contemptum latrones manu avertant, aut thoracibus, gossipio fartis, indemnes excipiant. Mamalucos verò ensibus & bombardis armatos, tractandi belli peritiã nihil admodum ab Europæis differre. Nec dubium esse, quin ferius ocyus totam gentem abigerent. Satius itaque videri, quoscumque possent, in tutum fugã retrahere, quam inermes armatis, expertisque hominibus, exponere, & tandem post multorum stragem cæterorum omnium jacturam facere. Huic parti assentiens Provincialis decrevit, recensita tria oppida quamprimùm ad proxima præcipitio Guairaniæ loca, eo sine esse transferenda, ut & longinquitate se tuerentur, & si res ferret, superato præcipitio, ad Paranae colonias descenderent. Quã re Socii commendatã, flexo per Lautetanum oppidum itinere, inexplicabili mœrore obrutus, secundo Parana, remenso iterum præcipitio, ad reliquæ Provinciæ res ordinandas properavit.

Vix Provincialis abierat, cum nunciatum est, hostem infesta omnia præ se agere. Quare maturatum transmigracionis consilium est. Ludovico Ernòto commissa cura fuit, supellectilem sacram domesticamque destruendorum oppidorum secundo flumine in tutum recipiendi, qui sexagesimo ab discessu die ad conductum locum res & homines sibi commissos æquali labore ac felicitate, nullo amisso, deposuit. Petrus Spinosa, Didacus Salazarius, Didacus Rançonierius, Nicolaus Enartius, Ignatius Martines, quotquot potuere barbaros præ se agentes, periculo eripere contendebant. Simon Maçeta Jesu-Marianos in tutum recipiens, dum ad transfugarum manipulum divertit, oraturus, ut secum vellent transmigrare, non tantum repulsam tulit, sed etiam duobus comitibus spoliatus, sine comitatu ad suam turbam redire coactus est. Christophorus Mendoça destructorum extra Taiaobæ regionem & Sancti Thomæ oppidorum reliquias, ne perirent, abigebat. Ibant omnes per sylvas & immensam solitudinem nullo fermè comœatu, & quia plerique aut fame cruciabantur, aut itinerum difficultatibus impares erant, revocante eos amore patriæ, passim ab incepto itinere redibant; ingenti Sociorum cruciatu oves suas in luporum fauces sponte suã se præcipitare dolentium. Unam ex his turmis Christophorus Mendoça ab reditu revocare tentans, pænè mortem reperit, quam elevato jam ferro intulisset ferox Indus, nî circumstantes Neophyti imminentem jam à tergo ictum avertissent. Aliqui Gualachorum furorem experti, aut sædè trucidati, aut antiquo more servituti reservati sunt. Nec deerant Indorum abactores miserorum libertati insidiantes. Ubique mœror, ubique timor, ubique mortes in itinere fatiscientium cernebantur, inter quos labores tandem singuli Socii suas turmas post octo dies ad conductum locum deduxere. Triduo postquam eos eduxerant Mamaluci, Taiaobæ regionem ingressi, prædam quantam nunquam aliàs fecerant, invenere: ultrò se deditibus populis, & vincula, metu mortis, induentibus. His, qui transmigracionis inceptæ pertæsi, Socios deseruerant, eandem fortunam expertis. At Mamaluci tantã populatione non contenti, cognito per Gualachorum terras Neophytorum turmas ab Sociis abductas esse, turmatim eos insequuntur.

IN Gualachorum regione Societas duo oppida fundaverat, unum sub nomine Conceptionis Didaci Salazarii curæ demandatum; alterum Sancti Petri, ad quod Didacus Rançonierius æger & Simon Maçeta recens appulerant. In hoc ex im-

provifo

Paras trans-
migrandum.

Provincialis
transmigra-
tioni assen-
titur.

CAPUT
XLII.
Tria oppi-
da Taiao-
bæ fac-
tionis trã-
migrant.

Socii trans-
migracione
juvant.

Plurimi fu-
gunt.

Mamalucorum
adven-
tu.

CAPUT
XLIII.
Dux colo-
niæ in Gua-
lachorum
regione po-

fitæ ab Mamalucis deferuntur.

Gualachos Mamalucis non appetunt.

Gualachi in Didacum Salazarium insurgunt.

provisio turma Mamalucorum nullo Sacerdotum respectu irrumpens, fusque deque omnia habuit. Gualachos, ob ferociam indolis, non æquè Mamaluci pro servitiis appetunt ac Guaranos: quare iis omissis omnem conatum in id intenderunt, ut fugientes cum Sociis Taitobæ populos assequerentur. Sic oppidum Divi Petri destructum est, incolis ad sua latibula dilapsis, & Sociis comitatu Guaratorum spoliatis ad Piquirium sese etiam recipientibus. Conceptionis oppidum non clementius habitum, quò delati Mamaluci; Didaci Salazarii ibi curantis suafu, ab Gualachorum furore se tutantes, abactis tantùm duabus primæ notæ mulieribus, ab' voxandâ gente abstinuere. Post discessum Mamalucorum, Gualachi ob abactas mulieres furore perciti, templum nostrum armati ingrediuntur, tumultuosè ab Salazario tum sacrificante postulantes, ut abreptas ab Mamalucis feminas aut reddi curaret, aut æquale iis pretium daret; id damnum ab ipso emanasse, quòd fugientes Taitobanos per suum oppidum fugam capeffere voluisset, & bellum disuasiffet: eoque reum & damni debitorem esse. Hæc inconditis clamoribus cum dicerent, sagittâ & lanceâ in ejus pectus directis, necem ferociter minabantur, patrasfentque scelus, nî unus ex illis, Salazarii beneficiis præoccupatus, populares suos utcumque coërcuisset. Diripere tamen sacras vestes, & domesticam supellectilem, indumenta que exteriora. At cum ageretur de calice etiam rapiendo, eum utraque manu prehensans, exprobratâ prius ingrati animi labe, magnâ voce testatur mortem se potius subiturum, quàm Divini cruoris scyphum prophanis manibus contaminari fineret. Simul hoc dixit, cum duobus adolescentibus Sacrificii ministris, deserto oppido, per nemora fugam capeffit, eoque se tandem retraxit, quòd Socii cum Neophytis fugientes condixerant.

CAPUT XLIV. Transmigrationum calamitates describuntur.

Antonii Ruisi sollicitudo.

Antonii Ruisi sollicitudo.

POSTQUAM tot capita ex tot oppidis destructis in unum fermè locum convenere, deficiente cibo, & cibi proximâ spe, miserrima fuit tum Indorum, tum Sociorum conditio, herbis & sylvestribus baccis, aut fluvii rejectamentis ægerimè se sustentantium. Nullus fermè ex tot fugitivis erat, qui non propriam miseriam defleret; nam unus genitorem, alter matrem, altera maritum, maritus uxorem, pater filios, hic fratrem, frater sororem, ab latronibus abactos lamentabantur, & singulorum dolor in Socios, tanquàm in patres, redundabat: qui inter se de conservandis his populorum reliquiis consultantes, in id consensere, ut sementem eo loci facerent, dum aliud juvandæ gentis consilium suppeteret. Quamquam satis liquebat, nec in eo, nec in altero Guairaniæ loco stabilem sedem figi posse, quòd Mamalucis nihil jam impervium esset. Interim Ruisius, qui abeuntem Provinciam usque ad præcipitium deduxerat, Socios eo in loco revivens, immensum quantum singulorum calamitatibus condoluit. Quod dum facit, iteratum nuncium adfertur, ab Mamalucis ad Huibaïum Villariæ sub censitos pagos infestari, & novas prædonum centurias ex omni Brasilia Australi, ingenti prædæ conceptâ spe, in reliquorum Guairaniæ oppidorum & Hispanorum urbicularum perniciem conspiratas adventare. Quamobrem Ruisius cum Simone Maçeta, & Petro Spinosa, ad vetera Laureti & Sancti Ignatii oppida, quantâ potuit celeritate, navigat. Augebat metum Didaci Salazarii epistola, afferentis in Conceptionis oppido ab Mamaluco, quem olim beneficio assecerat, se cognovisse, post de prædaram Taitobæ regionem, prædonibus in animo esse, vetera Neophytorum oppida invadere: quod prævidens Provincialis, ante discessum imperatâ magno numero cymbas fabricari, usui ad transmigrandum futuras, si hostis immineret. Igitur postquàm Villariani juridicè postulari, facti sunt, defendendæ Guairaniæ se esse impares, & undequaque hostes ingruere nunciabantur, Lauretanis & Ignatianis transmigrationem Antonius Ruisius indixit.

CAPUT XLV. De transmigratione Lauretani & S. Ignatii oppidorum agitur.

HÆ duæ colonix, ante viginti annos constructæ, industriâ Sociorum ea incrementa acceperant, ut cum benè fundatis in his regionibus Hispanorum oppidis comparari possent. Tempa in eis, suprâ reliqua, quæ in Tucumania Paraquariaque visuntur, sumptuosa, ornata que erant. Joannes Vasæus, Gallo-belga,

in utroque

in utroque Musicorum odæ instruxerat, nihil admodum ab Eutopæis differentia. Nec satis jam distinguere Neophytorum mores à politicis dudumque cultis populis. Boum, & aliorum animalium domesticorum greges, Sociorum immenso labore per ducentas leucas advecti, aliquo proventu ali cœperant. Incolæ gossipii & cæteræ sementis satis habebant, quo se non tantum decenter vestirent, sed etiam quo multa in Hispanorum levamenta mitterent. Quæ omnia Neophytos non parum retardatura videbantur ab transmigrationsis consilio, consideraturos rerum omnium abundantia brevi immensas misèrias cum perpetuo exilio successuras. Occurrebat plerisque iter centum & triginta leucarum, per summa pericula metiendum, antequam eò pervenirent, quò duci jubebantur. Nec satis sibi persuadebant infantes, mulieres, ægros & senes, commeatu mox carituros, cum viri ad tam remota loca per immane præcipitium & solitudinem pervenire posse. Ex aliâ tamen parte urgebant hostes, præter corporum durissimam servitutem animarum perniciem plerisque allaturi. In medio tantorum malorum deprehensi, ut erant longo doctrinæ usu instructi, uno omnes ore Ruisio & Sociis, quocumque vellent, se ituros spondent; fidem per eos à Deo accepisse, per eisdem in eâ foveri se velle: si fame aut fatigatione mori suos viderent, eâ se cogitatione solaturos, quòd pro conservandâ religione morti se suosque certo periculo exposuissent: Deo curæ futurum suæ pietatis præmium. Non esse iis defendam ciborum penuriam, qui saturitatem corporum, animarum cibo ab Sacerdotibus suis ministrando posthaberent. Se itaque non tantum volentes, sed alacres, quocumque ducerentur, ituros.

ANTONIUS Ruisius præsentis animorum alacritate utendum ratus, convalescentiam imperat. Vidisses concionatorum suggesta, exhomologeteria, baptisteria, & aliâ templorum ornamenta, prolixâ industriâ ab Sociis elaborata, momento temporis deturbari, Divorum signa arcis includi, quidquid commodè potuit ratibus, quas ballas hic vocamus, imponi. Illato commeatu, postquam Divæ Virginis icon miraculis clara, & elegantissimum pueri *JESU* signum impositum est, nemo fuit, qui non se exulem lubenter futurum cum talibus comitibus profiteretur. Igitur majori alacritate quàm exules solent conscendentes, secundo Paranapanæo, patriam nunquam aliâs visuri deserunt. Lentè admodum navigabant, ne quas rates post se hostibus relinquerent. Emenso Patanapanæo, per Paranam deinceps remigantes, nequicquam reluctantibus urbis Regalis civibus, non admodum infeliciter ad proxima magno præcipitio loca pervenere. Ubi eos in opposito littore præstolabantur Indi, illi omnes, quos ex destructione aliorum oppidorum confluisse narravimus. Ex Lauretano oppido nongentas familias; ex Sancti Ignatii octingentas transmigrasse, Simon Maçeta testis ocularis affirmat, præter quem numerum quadringentæ familiæ Lauretanis & multæ aliæ se adjunxerant. Quot ex aliis oppidis ad præcipitium pervenerint, non faciliè dixerim, Sociis, qui transmigratori interfuerunt, infinitè de numero variantibus. Illud securius asseruero, immenso dolore Socios omnes pænè obrutos fuisse, considerantes, quot Neophytorum millia ex tredecim coloniis prædæ Mamalucis cessissent, aut se antiquis latibulis occultassent. Præterquam jacturam lamentabantur tot Ethnicorum millia in Guairaniâ abs se deseri, sine spe illos adjuvandi, aut dissipatos Neophytos Catechumenosque recuperandi.

POST QUAM dolori utcumque indultum est, Socii egere de transmittendo præcipitio, quo deinde, secundo Paranâ, tot capitum millia ad destinatum locum septuaginta adhuc leucis distantem transportarentur, ne Mamaluci has populorum reliquias sibi etiam vindicarent. Nam triduo postquam Lauretani & Ignatiani navigare cœperant, nunciatum fuerat, prædonum cohortes vacua oppida ingressos fremuisse, & ob delusos conatus suos ulteriorem perniciem fuisse interminatos. Sed non satis apparebat, quibus navigiis post præcipitii descensum tanta multitudo exciperetur; vix enim sperabatur, ex tanto numero navigiorum aliquot naufr-

*Forum oppi-
dorum Lau-
retani.*

CAPUT
XLVI.
Lauretani
& Ignatiani
transmi-
grant.

*Numerus
transmigrã-
tium.*

CAPUT
XLVII.
De conti-
nuâ transmigrati-
one consilia ca-
piuntur.

*Trecenta
cymba dif-
fracta.*

*Ignatius
Martines
submergi-
tur.*

**CAPUT
XLVIII.**
Societas ad
Itatinensem
Provinciam
Christo
subjuga-
dam invi-
tatur.

*Primi Itati-
nensi Pro-
vincia ex-
ploratores.*

gium evalura, si à profluente rapi, & ex summitate præcipitii in ejus hiatum labi sinerentur. Quia tamen omnia tentamenta adhibenda erant, pænè omnes cymbas onere levatas solutasque fluvio commisère: quæ ubi ex alto præcipitio cadentes voraginibus & scopulis exceptæ sunt, in minutissimas partes diffractæ momento temporis disparuère. Altera spes erat, si nempe ex Paranensibus Neophytorum nostrorum oppidis navigia ad præcipitii radices adducerentur: sed magna ex parte ea spes etiam fecellit, Sociorum Paranensium coriphæis ad provincialia comitia Córdubam evocatis. Quare valiturum utcumque consilium fuit, exscensione ex præcipitio terrestri itinere factâ, in planis locis novorum navigiorum fabricationi intendere. Ad quod præstandum, Ignatius Martines cum aliis Sociis in unum locum evocatus, naufragio factò, sub flumine diutissimè fuit, & cum jam suffocatus crederetur, repertus tandem ab Indis in profundo fluminis: unde eductus affirmavit, nihil se molestiæ aut timoris sub aquis sensisse, nec aliam cogitationem admisisse, quam quod speraret brevè aliquâ ope se educendum. Ubi plerique convenère, ad præcipitii descensum se adornavère, cui rei intentos (nam annus ad finem vergit) tantisper relinquam, eosdem, dum tempori obsecundavero, postliminò revisurus.

EO in loco Antonius Ruisius litteras accepit ab Xeresii Hispanorum urbemque magistratu, infimis precibus postulante, ut ad se multis retro annis Sacerdote omninò destitutos, aliquot Socios mittere vellet, Hispanis Sacramenta ministraturos, & circumjacentibus Ethnicorum regionibus profuturos. Non neglecta postulatio est, tum quòd optarent Guairaniæ Socii, ovis suis, spoliati, novas oves Christo quærere; tum quòd Provincialis abiens significarat, Itatinensem provinciam, Xeresii ditioni conterminam, omninò adendum esse. Eò igitur Antonius Ruisius, antequam ad comitia properaret, Didacum Rançonierium, & non multò post Justum Vansurkium Mansillam Belgas, tantæ expeditioni pares, cum mandatis mittit, ut exploratam regionis conditionem ad se rescriberent. Ivère Socii difficili longoque aliquot hebdomadatum itinere; & quæ Dei benignitas est, reperère Apostolicis cultoribus congruentem materiam, pro destructa Guairania successuram. Vansurkius enim rediens Sociis nunciavit, in Itatinensi provincia magnam januam Evangelio esse apertam; & Rançonierius, scriptis litteris, annuebat Sociis, ut in partem novorum laborum venirent. Ex omnibus Patribus Ignatius Martines Italus, & Nicolaus Enartius Lotharingus electi, & ex advecta supellectile campanæ & alia sacrorum instrumenta ad fundanda nova templa oppidaque attributa sunt. Quibus auctus subsidiis Vansurkius, expeditioni præfectus, adverso Paranâ & Miniaio iter relegens, citatis remis se Didaco Rançonierio rursus adjunctum ivit. Quid selectissimi viri ea in regione fecerint, in loco non omittam enarrare.

